

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Дипломна робота

**МОВОВЖИВАННЯ УЧНІВ ДВОХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ЗАКАРПАТТЯ З
УГОРСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ**
Желл Діана Йосепівна

Студент 5-го курсу

Спеціальність «Угорська мова і література»

Освітній рівень: спеціаліст

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол

Науковий керівник: Черничко С.С. д.ф.н. , професор

Завідувач кафедри: Ковтюк Іштван Яношович,

к.ф.н., доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2017 року

Протокол № _____ / 2017

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра філології

Дипломна робота

**Мововживання учнів двох загальноосвітніх шкіл Закарпаття з
угорською мовою навчання**

Освітній рівень: спеціаліст

Виконала: студент 5-го курсу
спеціальності «Угорська мова і література»

Желл Діана Йосепівна

Науковий керівник: Черничко С.С. д.ф.н., професор

Рецензент: Берегсасі А.Ф. к.ф.н. доцент
Дудич К. І. . к.ф.н. доцент

Берегове
2017

**Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Filológia Tanszék

**KÉT KÁRPÁTALJAI MAGYAR TANNYELVŰ
KÖZÉPISKOLA TANULÓINAK NYELVI ÍTÉLETEI**
Diplomamunka

Készítette: Zsell Diána

V. évfolyamos magyar nyelv és irodalom
szakos hallgató

Témavezető: Dr. habil. Csernicskó István

Recenzens: Beregszászi Anikó PhD, docens

Dudics Katalin PhD, docens

ЗМІСТ

ВСТУП	8
ОБ'ЄКТ І МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ	10
ГІПОТЕЗИ	12
Розділ I: СТАНДАРТНА ВЕРСІЯ УГОРСЬКОЇ МОВИ ТА ДІАЛЕКТИ ПРАВИЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ МОВИ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ТА ЇХ ПРОБЛЕМИ.....	13
I.1. Формування стандартної угорської мови та відношення до діалектів	13
I.2. Дискриміновані мовні зміни в угорськомовних районах	15
I.3. Викладання угорської мови як рідної на Закарпатті.....	16
I.3.1. Деякі особливості Закарпатських діалектів	20
I.3.2. Дослідження щодо використання мови у закарпатських угорців	21
I.3.2.1. Про п'ять досліджень	21
II. Розділ: ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ	24
II.1. Власне дослідження та <i>Школа 2000</i>	24
II.2. Детальний опис власного дослідження.....	25
II.2.1. Мої завдання	30
II.3. Коротко про місце дослідження	32
II.3.1. Косино	32
II. 3.2. Батьово	33
III. Розділ: АНАЛІЗ ВІДПОВІДЕЙ ЗАПОВНЕНИХ АНКЕТ	35
III.1 Незалежні змінні	35
III. I. 1. Незалежні змінні Косинської ЗОШ I-III ст.	35
III. I.2. Незалежні змінні Батівської ЗОШ I-III ст.	38
III. 1.3. Порівняння незалежних змінників у заповнених питальниках.....	40

III. 2. Перше завдання.....	40
III. 3. Друге завдання	42
III. 4. Третє завдання.....	45
III.4.1. Третє завдання – Косинська ЗОШ І-ІІІ ст.	45
III.4.2. Третє завдання - Батівської ЗОШ І-ІІІ ст.....	47
III.4.3. Порівняння відповідей учнів у третьому завданні	49
III.5. Четверте завдання	49
III.6. Співвідношення стандартних та нестандартних відповідей узаповнени питальниках. Фактори, що впливають на мовну доречність.....	52
IV.Розділ: ІНТЕРВ'Ю	55
IV.1. Батьово – інтерв'ю номер один (В1.).....	55
IV.2. Батьово – інтерв'ю номер два (В2.)	56
IV.3. Косино – інтерв'ю номер один (К1.)	57
IV.4. Косино – інтерв'ю номер два (К2.).....	58
IV.5. Порівняння чотирьох інтерв'ю	59
РЕЗЮМЕ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	61
РЕЗЮМЕ.....	66
ТАБЛИЦІ ТА СХЕМИ	67
ДОДАТКИ	

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ.....	8
A KUTATÁS TÁRGYA ÉS CÉLJA.....	10
HIPOTÉZISEK.....	12
I.FEJEZET:A MAGYAR SZTENDERD ÉS A NYELVJÁRÁSOK. A NYELV HELYÉNVÁLÓ ALKALMAZÁSÁNAK KIALAKÍTÁSA AZ ISKOLAI OKTATÁS SORÁN ÉS EZEN OKTATÁS PROBLÉMAKÖREI	13
I.1. A magyar sztenderd kialakulása és a nyelvjárásokhoz való viszonyulás.....	13
I.2.A magyar nyelvterületen legtöbb helyen diszkriminált nyelvi változók.....	15
I.3. Magyar anyanyelvi oktatás Kárpátalján	16
I.3.1. A kárpátaljai nyelvjárások néhány jellemzője.....	20
I.3.2. A kárpátaljai magyarság nyelvhasználatát feltérképező kutatások	21
I.3.2.1. Az öt kutatásról.....	21
II. FEJEZET: A KUTATÁSRÓL	24
II.1.Saját kutatásom és az <i>Iskola 2000</i>	24
II.2.Saját kutatásom részletesebb bemutatása.....	25
II.2.1. Feladataim	30
II.3. A kutatás helyszíneiről röviden.....	32
II.3.1. Mezőkaszony/Kaszony.....	32
II.3.2. Bátyú	33
III.FEJEZET:A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS VÁLASZAINAK ELEMZÉSE	35
III.1 Független változók.....	35
III.I.1. Kaszonyi Középiskolások független változói	35
III.I.2. Bátyúi Középiskolások független változói	38

III.1.3. A Kaszonyban és Bátyúban kitöltött kérdőívek független változóinak összehasonlítása.....	40
III.2. Az első feladat	40
III.3. Második feladat.....	42
III.4. Harmadik feladat.....	45
III.4.1. Kaszonyi Középiskola- harmadik feladat	45
III.4.2. Bátyúi Középiskola- harmadik feladat.....	47
III.4.3. A Kaszonyi és a Bátyúi Középiskola tanulói által kitöltött kérdőívek harmadik feladatban lévő válaszainak összehasonlítása	49
III.5. Negyedik feladat	49
III.6. A két középiskolában kitöltött kérdőívek sztenderd és nem sztenderd válaszainak aránya. A nyelvi helyénvalóságot befolyásoló tényezők a Bátyúi és Kaszonyi Középiskolában	52
IV. FEJEZET:INTERJÚ	55
IV.1. Bátyú -1. sz. interjú (B1.)	55
IV.2. Bátyú- 2. számú interjú (B2.)	56
IV.3. Kaszony- 1. számú interjú (K1.).....	57
IV.4. Kaszony 2. számú interjú (K2.)	58
IV.5. A négy interjú összevetése.....	59
ÖSSZEFOGLALÁS	60
IRODALOM.....	61
PE3IOME.....	66
TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE	67
MELLÉKLETEK	

Bevezető

A nyelvi, nyelvhelyességi tudat, mint olyan, a beszéd gyakorlásának folyamatában fokozatosan rögződik be és kristályozódik ki. E folyamat legfőbb színterének talán az iskolát tudnám megnevezni. A kárpátaljai nyelvhelyesség tárgykörének kérdése már több kutatásban és tanulmányban is felmerült, melyek átfogó képet adhattak régióink nyelvhasználatáról, ezen belül az iskolai nyelvhasználatról is. Ezért is választottam dolgozatom témájaként Kárpátalja két iskolája tanulóinak — a Bányai Középiskolának és a Kaszonyi Középiskolának — nyelvi, nyelvhelyességi tudat szemszögéből történő feltérképezését. Kutatásom irányadó vizsgálatául az Iskola 2000 szolgált, amely Kárpátalja magyar iskoláiban tanuló, egy évvel érettségi előtt álló fiatalok nyelvhasználatát vizsgálta.

Adatkezelőim kiválasztását azon tény határozta meg, mely szerint a 2005 óta hatályban lévő tanterv keretein belül nagyobb hangsúlyt fektet az iskola a nyelvművelésre, a nyelvjárások és a szöveges írott és szóbeli megnyilatkozásának a formáira. Kutatásom során figyelembe vettem azt, hogy a két fentebb említett középiskola települései között van egy jelentős különbség, ami feltehetően befolyással van az intézmények tanulóinak nyelvhelyességi tudatára. Mégpedig az, hogy a Kaszonyi Középiskola egy magyarországi településsel (Barabással) szomszédos határmenti falu, melynek lakosai 90%-ban magyar anyanyelvűek vallják magukat, míg a Bányai Középiskolának otthont adó Bányában jelentősebb ukrán anyanyelvű közösség is él. Tehát a kaszonyi tanulóakra a magyarországi magyar nyelvhasználat lehet befolyással, míg a bányai tanulóakra az ukrán nyelv gyakorolhat nagyobb hatást. Így a két iskolában kitöltött kérdőívek alapján a továbbiakban felmérhető az, hogy mennyire hatékony Kárpátalján az anyanyelv oktatása, valamint milyen mértékben törekszik e két, sokban különböző település középiskolája a nyelvi tudat megfelelő kialakítására.

Mivel Ukrajnában a kárpátaljai magyar nyelv és így a kárpátaljai magyar iskolák ezen tanulóit is kisebbségi helyzetben vannak, fontos figyelembe vennünk azt, hogy milyen viszony fűzi őket anyanyelvükön belüli nyelvjárásaikhoz. Hiszen az iskolai oktatásnak nem az kell legyen a célja, hogy a nyelvjárásokat eltörölve, szubtraktív (felcserélő) módon súlyosítsa a nyelv szöveges változatát, hanem mintegy a gyermek otthonról hozott nyelvjárása mellé megtanítandó, additív (hozzáadó) szemléletben rögződjön be a tanuló nyelvi tudatába, mikor melyik változatot szükséges használni. Ez által megtanulják, nincs helyes vagy helytelen változat, csupán adekvát és inadekvát,

ezzel kiküszöbölve a hátrányos nyelvi stigmatizációt. Sok esetben ugyanis az anyanyelvet oktató pedagógusok a nyelvjárásokra mint a tanulókból kiiktatandó betegségekre tekintenek, holott a cél a nyelv sztenderd változatának és a nyelvjárásoknak a helytálló együttalkalmazása.

Afelől, hogy milyen módon látják az oktatás ezen részét és ennek hatékonyságát, megkérdeztem mindkét iskola magyar nyelvtanárait is. Fontos a nyelvoktatást nem csupán a tanulóknak, de az oktatók szemével is látni, hiszen ők azok, akik sikerrel vagy kevésbé sikeresen tudatosítják a fiatalokban a nyelvhelyesség használatának mibenlétét.

A kutatás tárgya és célja

Nyelvi tudaton tágabb értelemben a beszélők nyelvekkel, szűkebb értelemben a saját nyelvükkel, nyelvváltozatukkal kapcsolatos ismeretek együttesét értjük (Kiss 2001: 211).

A dolgozatomon belül a nyelvi tudat szűkebb értelemben vett értelmezése szerint értékelem a Kaszonyi és a Bátyúi Középiskola 9., 10., és 11. osztályos tanulóinak a nyelvhasználatát. Pontosabban a tekintetben, mennyire alkalmazzák tudatosan a nyelv sztenderd változatát és a nyelvjárási elemeket.

A kérdőívem kérdései az úgynevezett nyelvi változókra, azaz a társadalmi és/vagy területi, ill. beszédhelyzeti tagoltságot mutató jelenségekre irányulnak. Nyelvi változónak a szociolingvisztikai irodalom William Labov nyomán az olyan jelenségeket nevezi, amelyek nyelviileg többféleképpen valósulhatnak meg. Az azonos funkciójú, illetve jelentésű megvalósulásokat az adott változó változatainak nevezzük (Lastyák–Szabómihály 1997: 15). Esetünkben az egyik változó a társadalmilag elfogadottabb sztenderd, „presztízsváltozat”, a másik pedig a társadalomban legtöbbször (ám nem mindig) igencsak megbélyegzett, nem sztenderd változat.

A Kaszonyi és a Bátyúi Középiskolában tanító 2-2 anyanyelv oktatásával foglalkozó pedagógussal interjút készítettem, melyben fény derülhet arra, mi ezen tanárok véleménye a tanterv kínálati lehetőségekről és ezek gyakorlatbeli megvalósításáról; hogyan viszonyulnak a tanórákon belüli nyelvjárási és sztenderd elemek használatához.

A kérdőív, amelyet a vizsgálatom alatt használtam, 45 perc alatt (egy tanóra) kitölthető. A kérdőíves felmérés melletti döntésem oka az összehasonlíthatóság elsősorban, ugyanis ez a módszer lehetővé teszi, hogy az összes adatközlőtől ugyanazokra a jelenségekre kapjak választ.

Az egyik engem foglalkoztató kérdés az volt, hogyan viszonyul a kaszonyi és a bátyúi adatközlők nyelvhasználata a kodifikált normához, milyen formában érvényesül nyelvi tudatuk. Másik vizsgálati szempontom az adatközlő csoportok nyelvhasználatának egymáshoz való viszonyítása az ismert független változók tükrében: a vizsgált változók egyes változatainak gyakoriságát meghatározó tényezők, független változók közül figyelembe vettem a lakhelyet, az adatközlő nemét, születési évét, saját bevallása szerinti anyanyelvét és nemzetiségét, édesanyja anyanyelvét és legmagasabb iskolai végzettségét, édesapja anyanyelvét és legmagasabb iskolai végzettségét,

édesanyja és édesapja általános iskolájának tannyelvét, valamint az adatközlő elemi iskolájának tannyelvét. Valamint bár a kérdőíveken nem feltüntetve, mégis független változóként dolgoztam a középiskolákkal (Bátyúi Középiskola és Kaszonyi Középiskola), hiszen ennek függvényében hasonlítottam össze a két középiskola adatközlőinek eredményeit.

A dolgozatom során a kitöltött kérdőívek elemzéséből kiderül, milyen mértékben tudják a két középiskola tanulói adekvát formában használni a következő nyelvi változókat : *-t* végű igék kijelentő módját; a hiperkorrekciót a *-t* és *-sz*t végű igék felszólító módjában; az alanyi iktelen ragozás sajátosságait (a feltételes módú egyes szám 1. személyű *-nVk* toldalék illeszkedését); az *-e* kérdő szócska szórendi helyét; az inessivusi szerepben használt *-[bV]* ragot; a hiperkorrekt inessivusi raghasználatot; a *kell* állítmány jövő idejét; a *hová?* kérdésre felelő *-nál/-nél* helyhatározóragot a *-hoz/-hez/-höz* helyett; a hasonlító határozó *-nál/-nél* ragját helyett *-tól/-től*; az *operál/műt* ige *-ra/-re*, illetve *-val/ -vel* vonzatát; lexikai kölcsönzéseket; az *a* névelőt személynevek előtt.

Mindezek mellett a már említett interjúk, melyeket a középiskolák 2-2 pedagógusával készítettem, választ adnak arra, hogy hogyan vélekedik ezen négy irodalom és magyar nyelv tanár a nyelvhelyesség témájában kérdésekről.

Hipotézisek

Véleményem szerint a kérdőívek elemzése során feltehetően kirajzolódik majd az, hogy igenis befolyásolja a bátyúi tanulók nyelvhelyességi tudatát a településen élő ukrán anyanyelvű emberek száma (amit már fentebb említettem).

Úgy gondolom tehát, hogy a határforgalomnak betudható „magyarországi magyar” nyelvvél való mindennapi kapcsolatnak köszönhetően a kaszonyi tanulók körében kitöltött kérdőívek nagyobb arányban mutatnak majd adekvát válaszokat, mint a bátyúi tanulóké. Ám, mivel én magam is a Kaszonyi Középiskola tanulója voltam, és érettségít is itt szereztem, tapasztalataimból kiindulva úgy gondolom, hogy a Kaszonyban kitöltött kérdőívek sem fogják teljes mértékben azt tükrözni, hogy az itt tanuló gyerekek megfelelően tudják alkalmazni a nyelvi, nyelvhelyességi változók sztenderd változatait.

Mivel a kárpátaljai magyar iskolákban az anyanyelvi nevelés során egyenlőre még a legtöbb tanár sajnos csak minimálisan veszi figyelembe a diákok kétnyelvűségét és a körülöttük lévő másodnyelvi hatást, számos kontaktusjelenség a diákokban nem tudatosul, ezért föltehető, hogy ezek esetében a teszthelyzetben is előjönnek a mindennapi életben használt formák.

Úgy gondolom, hogy a pedagógusokkal készített interjúk során megmutatkozhat majd az a típusú pedagógus, aki kijavítja, és az is, aki csupán helyreigazítja a tanulóit. Azt pedig, hogy ez gyakorlatban hogyan is nyilvánul meg, majd a tanulók által kitöltött kérdőívek mutatják be.

I. FEJEZET

A MAGYAR SZTENDERD ÉS A NYELVJÁRÁSOK.

A NYELV HELYÉN VALÓ ALKALMAZÁSÁNAK KIALAKÍTÁSA AZ ISKOLAI OKTATÁS SORÁN ÉS EZEN OKTATÁS PROBLÉMAKÖREI

Dolgozatom témája a Kaszonyi Középiskola 52 tanulójának és a Bányai Középiskola 27 tanulójának (9–11. osztályos tanulók) körében végzett kutatásom, amely azt kívánta feltérképezni, milyen mértékben tudják ezek a tanulók a magyar nyelvhelyességi változók adekvát alakját használni. Szintén ebben a témakörben készítettem interjút (irányított beszélgetést) a középiskolák magyar nyelvtanáraival. De mi is tulajdonképpen a nyelvhelyesség? Lehet-e valamit helytelennek vagy éppen helyesnek mondani? E kérdések megválaszolásához figyelembe kell vennünk a magyar nyelv kialakulásának és úgymond bekegyszerítésének a folyamatát.

I.1. A magyar sztenderd kialakulása és a nyelvjárásokhoz való viszonyulás

A magyar nyelv írásbeliségében már igen korán megfigyelhető volt bizonyos egységesülés. Ezt az egységesülést leginkább a könyvnyomtatás kezdete szorgalmazta, ugyanis a nyomdák igyekeztek elkerülni a kirívó nyelvi elemeket (Benkő 1999a: 207–214). A XVIII. század végére már számos grammatika készül azzal a céllal, hogy kijelöljenek egy úgynevezett sztenderd változatot és annak normaköreit (bővebben – Benkő 1960: 279–293). A magyar sztenderd nyelv megteremtésének az időszaka a XIX. század első felére tehető. Ezen belül a nyelvtervezés két típusát lehet megnevezni e folyamat színterének: a korpusztervezést és a státusztervezést, melyek párhuzamosan mentek végbe. A magyar nyelv hivatalossá tétele, azaz a státusztervezés több lépcsőfokon ment végbe, teljesen végül 1844-ben lett hivatalos nyelv a magyar (Sinkovics 2011: 7). A korpusztervezés a magyar sztenderd változat kidolgozásának és kodifikációjának a folyamata. A szókincs folyamatos sztenderdnek megfelelő bővülését

szótárakban jegyezték le és ezek eredményeként teremtődött meg a magyar sztenderd változat (Tolcsvai Nagy 2004: 20–21).

Egyszóval a magyar sztenderd a XIX. század közepére kialakult, ám a század második felében többek között a városiasodás és a német tükörszavak megjelenésének következtében bizonytalanság támadt, és a sztenderd újbóli fejlődésnek, formálódásnak indult (Sinkovics 2011: 8).

A XIX. század második harmadáig a magyar nyelv bizonyos kettősséggel jellemezhető: egyik oldalon van az újonnan rögzített irodalmi nyelv (ami főként írott szövegben létezik), a másik oldalon pedig a nyelvjárások (Tolcsvai Nagy 2007a: 276).

Ekkorra már kialakul a magyar sztenderd nyelv azon ideológiája, miszerint csak egyetlen helyes formája van a nyelvnek, az pedig a sztenderd. Ezen változat használata szükséges ahhoz, hogy egy ember előbbre haladjon, ugyanis ez a társadalmi elit nyelvhasználata. Az oktatási intézmények nagy szerepet játszanak az ideológia fenntartásában azzal, hogy jutalmaznak ezen „presztízsváltozat” használóit, és büntetik a „helytelen, nyelvjárásias, szleng, pongyolanyelvet” használó embereket (Rubdy 2008: 215). E szerint társadalmi elvárásnak megfelelni akaróknak a sztenderdet kell alkalmazniuk, mivel a különböző nyelvjárásokat a kisebb intelligenciával és alacsony iskolai képzéssel hozzák összefüggésbe. Pedagógiai érveket hoznak fel annak érdekében, hogy kizárják a nem sztenderd nyelvi változatokat az oktatásból (Tollefson 2008: 5–6).

Ennek következtében a beszélőkben folyamatosan kialakult egy kép, mely szerint, ha a nyelvben valamit kétféleképpen is ki lehet fejezni, akkor csak az egyik forma lehet helyes, a másik szükségszerűen helytelen (Sinkovics 2011: 26).

A fentebb említett kérdésekre ez mégsem szolgál válaszul. Ezen elméletek szerint ugyanis a nyelvjárások használata a magyar nyelv szétszakadásához és romlásához vezethet. Ezt a nézetet sajnos még a mai napig sokan képviselik. Az effajta téves elméletek ellenpólusául idézném Szilágyi N. Sándor szavait: „A mostani nyelvtörténeti korszakban ugyanis a magyar nyelv egységét csakis úgy lehet fenntartani, ha tudomásul vesszük, hogy magyar nyelven többféleképpen is lehet beszélni, és ez így van rendjén. Ez nem azt jelenti, hogy már nem érvényes a ’ csak egy magyar nyelv van ’ tétele. Dehogynem érvényes. De csak akkor maradhat az, ha úgy fogjuk fel, hogy ezen a

magyar nyelven az emberek különbözőképpen beszélnek, helyzetüknek megfelelően.” (Szilágyi 2002: 115).

Tehát ilyen értelemben vett helyes vagy helytelen magyar nyelvi változatról nem beszélhetünk, hiszen köztudott, hogy településektől függően a beszélők más-más nyelvváltozatot beszélnek, főképp a mi esetünkben, amikor is mindez kisebbségi körülmények között történik.

A hagyományos magyar leíró nyelvészet szemlélete szerint a magyar nyelvet vízszintesen és függőlegesen tagolhatjuk. A vízszintes tagolás szerint a nyelvjárásokat különíti el, a függőleges tagolás szerint pedig réteg- és csoportnyelveket. És hogy hol az úgy nevezett irodalmi nyelv? Nos ezek fölött áll. A szociolingvisztika viszont ezzel szemben egy rugalmas rendszerben gondolkodik, mely szerint minden egyes nyelvváltozat maga is változatokban él és folyamatosan változik is, miközben mindegyik változat kapcsolatban van egymással (Csernicskó 2008: 109).

I.2. A magyar nyelvterületen leginkább diszkriminált nyelvi változók

Tulajdonképpen mit is nevezünk nyelvi változónak? „A nyelvi változók olyan nyelvi jelenségek, amelyek használata során ugyanazt a jelentést két vagy több nyelvi formában (változatban) fogalmazzuk meg. Ezek nyelvi szempontból egyformán működőképesek, tehát egymással felcserélhetők annak veszélye nélkül, hogy agrammatikus mondatot kapnánk, azonban társadalmi megítélésük különbözik. A változatok egyike ugyanis megfelel a kodifikált nyelvi sztenderdnek, a másik (vagy a többi) ettől eltér. Az eltérés „nyelvhelyességi” szempontból lehet többé vagy kevésbé stigmatizált (megbélyegzett), de semleges is.” (Göncz 2001: 152)

A magyar nyelvterületen legtöbb helyen stigmatizált nyelvi változók az úgynevezett nákozás, a suksükölés és a szukszükölés.

- Nákozás: az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű *-nVk* toldalék illeszkedése

A nákozó változatot azért ítélik el a nyelv művelők (és hatásukra az iskolai anyanyelvoktatás), mert ha a jelen idő, alanyi iktelen ragozás egyes szám első személyében a feltételes mód jele hangrendileg illeszkedik a mély hangrendű igetőhöz (pl. *én tudnák*), akkor a létrejövő forma egybeesik a feltételes mód, jelen idejű, tárgyas ragozás többes szám harmadik személyű alakokkal (*ők tudnák*). Azért nevezik tehát

helytelennek az illeszkedő toldalék használatát és azért bélyegzik meg azokat, akik használják, mert az illeszkedés „elmosná a különbséget a feltételes módon belül az alanyi ragozás egyes 1. személye (*én várnék*) és a tárgyas ragozás többes szám 3. személye (*ők várnák*) között (Kiefer 1998: 216 – 216).

- Suksükölés és szukszükölés: a *-t* végű igék kijelentő módja

NyKk. (I: 618) szerint káros és szegényíti a nyelvet, mert egybemossa a különbséget a *-t* végű igék kijelentő és felszólító módja között tárgyas ragozás, egyes szám 3. és többes szám 1., 2., 3. személyben.

A kárpátaljai magyarság kétnyelvű mivoltával magyarázható az, hogy e változók mellett jellemző még a lexikai kölcsönzés, azaz az ukrán, orosz, ruszin nyelvekből átvett kölcsönszavak (pl.: *májka, beszetka, dovidka* stb.).

A kevésbé stigmatizált nyelvi változók közül megemlítendő: a hiperkorrekció a *-t* és *-szt* végű igék felszólító módjában; az *-e* kérdő szócska szórendi helye; az inessivusi szerepben használt *-[bV]* rag alkalmazása; a hiperkorrekt inessivusi raghasználat; a *kell* állítmány jövő ideje; a *hová?* kérdésre felelő *-nál/ -nél* helyhatározórag *-hoz/ -hez/ -höz* helyett; a hasonlító határozó ragja *-nál / -nél* helyett *-tól/ -től*; az *operál/műt* ige *-ra/-re* illetve *-val/ -vel* vonzata (Beregszászi–Márku 2008: 180–184).

I.3. Magyar anyanyelvi oktatás Kárpátalján

A magyar nyelvjárások kiirtásának leginkább megfelelő szintéreként az iskolai oktatást tüntették fel a csak a sztenderd változat használatát elismerő, nyelvművelő réteg tagjai. Ennek következtében negatív nyelvi megbélyegzés (stigmatizáció) érte és éri mai napig a nyelvjárásban beszélő tanulókat.

A legtöbb ország anyanyelvi oktatása/nevelése során az anyanyelvváltozatok fontosságára, bemutatására és tanítására nem fektet hangsúlyt. Arra irányul sok helyen az iskolai tanítás, hogy a tanulók elsajátítsák a sztenderdet, a saját nyelvjárásukat pedig temessék el önmagukban örökre. Az ilyen, úgynevezett felcserélő jellegű oktatás pedagógiai műhiba, ami a nyelv sokrétű világának szegényítése mellett komoly lelki

károkat is okozhat a nyelvjárási beszélőben a negatív nyelvi megbélyegzés által (Kontra 2008: 7–8; Kiss 2001: 15–16).

A pedagógusoknak sokkal inkább egy másik, hozzáadó szemléletben kellene látniuk az anyanyelvoktatást és ezáltal számba venni azt, hogy a nem-sztenderd elemeknek is megvan a maguk helye, ahol a használatuk természetes. Főként érvényes ez a kisebbségi helyzetben lévő tanulók esetében, ahol a nyelvi stigmatizáció még súlyosabban hathat. Az iskola által presztízsrre emelt sztenderd nyelv ugyanis semmivel sem értékesebb nyelvi szempontból, mint bármelyik más nyelvváltozat. A preferált szerepe nem nyelvészeti megalapozottságú, csupán társadalmi tekintélyből fakad (Cserniczkó 2008: 110–117).

Köztudott, hogy kisebbségi körülmények között a beszélők más-más nyelvváltozatot használnak, ami függ a beszédhelyzettől, a társadalmi rétegzettségtől, a lakóhelytől, környezettől, kortól, nemtől, akár hobbitól stb. (Horváth 2007: 41–50). Leginkább a család az, ami befolyásolja a nyelvhasználatunkat, az a színtér, ahonnan az iskolába visszük magunkkal saját nyelvjárástunkat, az iskola pedig ad számunkra egy másik nyelvváltozatot. Erre viszont nem az a megoldás, hogy az egyik változat kiirtsa a másikat, a cél az, hogy kommunikatív kompetenciánk segítségével verbális repertoárunkból táplálkozva el tudjuk dönteni, melyiket mikor helyénvaló alkalmazni. Igen, helyénvaló, nem pedig helyes, mert ki határozza meg, hogy mi a helyes és mi a helytelen? Egy bizonyos beszédhelyzethez, beszédpartnerhez, közönséghez, témához kapcsolódóan kell, hogy tudja mindenki megítélni, mikor milyen nyelvváltozatot szükséges használnia. Ebből kiindulva a dolgozatom címadásában is inkább nyelvi helyénvalóságról beszélhetünk, mint pedig nyelvhelyességről.

Az iskola tehát a gyermek hovatarozásának egyik legfőbb jegyét, s ezzel azonosságtudatát, saját közössége hagyományai iránti tiszteletét rombolja a nyelvjárástunk megbélyegzésével (Cserniczkó 2008: 8).

Már az ezredforduló előtt is voltak és jelenleg is vannak olyan szemléletek, mely szerint az anyanyelv oktatásának mibenlétén változtatni kell. Eszerint az iskolai oktatásnak el kell mozdulnia a nyelvtan és a nyelvművelés/helyesírás tanításának hagyományos köreitől. Az lenne az egyetlen elfogadható álláspont, ha a tanulókkal megismertetnék a pedagógusok a minden nyelvváltozat értékét és azt, mikor, milyen körülmények között helytálló használatuk. Arról viszont még a kétezres években sem lehet beszámolni, hogy

eltűnt volna az iskolák anyanyelvoktatásából az elitista szemlélet, s hogy egyetlen gyermeket sem szégyenítenének meg nyelvhasználata miatt (Cserniczkó 2008: 105–140).

Annak ellenére, hogy a magyar nyelv tantervekben hangsúlyt kapnak az úgynevezett „nyelvhelyességi kérdések”, Beregszászi Anikó és Cserniczkó István 1996-os kutatása is kimutatta, hogy az oktatásban évtizedek óta használta magyar nyelvtankönyvek szinte kizárólag a grammatikai oktatásra fordítanak figyelmet (Beregszászi – Cserniczkó 1996). Ha mégis szó esne a nyelvjárási jelenségekről, az csak negatív bélyeggel, szubtraktív szemléletben történik. Viszont mivel a legtöbb esetben a nem- sztenderd változatokat csak általánosan, felszínesen említik meg a tankönyvekben, nem pedig a sztenderddel párhuzamban, nem tudatosítják a tanulóknak azt, hogy egyes nyelvi elemek hová is sorolhatóak.

Ez ellent mond azzal a céllal, amit a *Magyar nyelv 5–12 osztály* című kárpátaljai tanterv több helyen is megfogalmaz: A tanulónak

1. Ismernie kell az irodalmi nyelv normáit.
2. Tudnia kell azt alkalmazni meghatározott helyzetekben.
3. Képesnek kell lennie a szituációhoz igazítani a nyelvhasználatát.
4. Tudnia kell megfelelően válogatni a rendelkezésre álló nyelvi eszközök közül (Beregszászi – Cserniczkó 2011: 23–29).

Fontos lenne láttatni az oktatáson belül, hogy azoknak az elemeknek is megvan a helye (ahol helytállóak és helyénvaló használatuk), amelyek nem sztenderdek. Csak hogy ezt a nyelvművelés a fentebb említett ideológiai okokból nem hajlandó tudomásul venni (lásd Sándor 2001a elemzését).

A tankönyvek '*A magyar nyelv rétegei*' cím alatt tárgyalják az irodalmi nyelvet, a köznyelvet, a nyelvjárásokat és a csoportnyelveket. Kótyuk István és Drávai Gizella tankönyvei abból indulnak ki, hogy „A magyar nyelv egészét nemzeti nyelvnek nevezzük” (Kótyuk 1995: 104), s az irodalmi nyelv, a köznyelv és a tájnyelv ennek a rétegei, és a csoportnyelvek is meg vannak említve csak úgy mellékesen. (Beregszászi – Cserniczkó 1996: 32). „A köznyelv az irodalmi nyelvnek az a változata, amelyen a művelt emberek írnak és beszélnek” (Kótyuk 1995: 105). De kik is azok a művelt emberek? Sokan erre azt felelnék talán, hogy az anyaországiak, ám a Magyarországi

szociolingvisztikai kutatások kimutatták, hogy az ottaniak sem biztos, hogy ezt az eszményi nyelvváltozatot beszélik. (Beregszászi – Csericskó 1996: 32).

A nyelvjárás vagy, ahogy sok helyen említik, tájszó is helyet kap a tankönyvekben, de a definíciókon és néhány példán kívül nem sok szó esik róla (Beregszászi – Csericskó 1996: 32). Például: „A tájnyelv (nyelvjárás) az a nyelvváltozat, amelyet az egyes földrajzi tájak magyar lakossága beszél. A köznyelv és a tájnyelvek főleg hangtani tekintetben és szókészletükben térnek el egymástól” (Drávai – Kótyuk 1989: 151). Vagy: „Az irodalmi és a köznyelvhez képest egyes vidékeken eltér a nyelvhasználat, vagyis egyes földrajzi tájak magyar lakossága tájnyelven beszél. A tájnyelv jellegzetes szóanyaga a táj szókincs, a tájszók” (Vladimír 1985: 20). Ez utóbbi meghatározás csak azt egyértelműsíti, hogy a tájnyelv eltér a köznyelvtől, de arról, hogy a tájnyelvek milyen sokszínűek, és mennyiben eltérnek egymástól, már nem szól. A tájnyelvek különféle meghatározásai nem térnek ki arra, hogy a nyelvjárásoknak is megvan a maga nyelvtani rendszere, ez által rendszertelennek tűnhetnek ezek a változatok, mintha csak ok nélkül mondana valaki *kik*-et a kék helyett vagy *jány*-t a lány helyett (Beregszászi – Csericskó 1996: 33).

Az északkeleti nyelvjárásokról, ami a kárpátaljai magyarokra is jellemző a Beregszászi Anikó és Csericskó által a '90-es években vizsgált tankönyvek közül a Drávai Gizella és Kótyuk István szerzőpáros könyvei szólnak először, bár ezekben sem feltűnően, csupán apró betűs feljegyzések, mintha nem is lennének fontosak: „A kárpátontúli területi magyar nyelvjárások az ún. keleti nyelvjárástípushoz tartoznak, melynek legjellemzőbb tulajdonsága a *j*-zés (az *l* helyén sokszor *j*-t ejtenek: *jány*, *jászoj*, *zsemje*, *táj iga* stb.), az *i*-zés (é helyett az egyalakú szótövekben *í*-t, *éi*-t vagy *ié*-t ejtenek: *szíp*, *széip*, *szieip*, *kik*, *keik*, *kiét*, *bikessíg* stb.). A már határozó helyett azt mondják: *mán*; a kukoricát *tengerinek* vagy *málénak* hívják, a létra neve *rétoja* vagy *lábtó* stb.” (Drávai – Kótyuk 1985: 140).

Egy másik tankönyv pedig ezzel a feladatszöveggel említi a nyelvjárási elemeket: „Írjátok le az alábbi tájszókat! Mindegyik mellé írjátok oda a megfelelő szót!” (Vladimír 1985: 21).

Mindezek mellett fokozatosan nőtt a magyar nyelvoktatás terén a szemléletváltás igénye. Lastyák István szerint például az anyanyelvi nevelés hatékonysága és a sztenderd változat elsajátításának sikeressége is nagyobb lehetne, ha a tanárok, a

tankönyvek és a tantervek az eddigi szubtraktív (felcserélő) helyett az additív (hozzáadó) szemléletet alkalmaznák: a sztenderd változatokat nem a nem-sztenderd elemek helyett, hanem mellé sajátítanának el, mégpedig úgy, hogy megtanítanák, mely szituációkban melyik változat használata helyénvaló (Lanstyák 1994).

A kárpátaljai magyar anyanyelvoktatásban 2005-ben hivatalosan is megtörtént az ilyen jellegű szemléletváltás, ami a tantervek és tankönyvek változását hozta magával. Ezen változás alapját képezi, hogy magának a pedagógusnak is tudnia kell, hogy az iskolai magyar órákon nem általában és csakis a magyar nyelv grammatikáját tanítja, hanem a magyar nyelv sztenderd változatainak a normáit, hisz a magyar nyelv összegének nem csak egy normarendszere lehet és van – nyelvváltozatok összessége, mint minden nyelv (Beregszászi – Cserniczkó 2011: 23–29).

Az, hogy milyen formában mutatkozik meg a Kaszonyi Középiskolában és a Bányai Középiskolában ez a változtatás/ érzékelhető-e úgy a tanulók, mint a pedagógusok részéről, dolgozatom további részében derül majd ki a kérdőívek és interjúk elemzése során.

I.3.1. A kárpátaljai nyelvjárások néhány jellemzője

A kárpátaljai magyar nyelvjárás az ún. északkeleti magyar nyelvjárástípusba tartozik, melyek a magyarországi nyelvjárások szerves folytatásaként tekinthetők; jellemző rájuk a fejlődésbeli fáziskésés és a kontaktushatások (Cserniczkó 2003: 57–59).

Hangtanilag jellemzi például őket a középső nyelvállású, félig zárt palatális, illabiális rövid magánhangzó az *ĕ* fonéma hiánya (Horváth 1976: 18–29), viszonylag nagyfokú *e*-zés (Horváth 1976: 18–29), a *j*-zés (*jány*, *mejjem*) (Lizanec – Horváth 1981: 3, Horváth – Lizanec 1993: 57). Alaktani szempontból jellemző a *-hoz/ -hez* jelentésben használt *-nál/ -nél* (Balogh 1993a: 227), illetve a hasonló *-nál/ -nél* szerepben használatos *-tól/ -től*. Egy részük az ún. suksük-ölő, ill. szukszük-ölő nyelvjárásokhoz tartozik (Lizanec – Horváth 1981: 17). Mondattanilag jellemzik a hátravetett igekötős szerkezetek: *szakad le a kezem*, *halok meg a röhögéstül* (Balogh 1993: 226–227).

A kárpátaljai magyar nyelvjárások lexikai-szemantikai jellemzőiről A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlaszának három kötete, illetve A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótárának két kötete ad részletes képet.

I.3.2. A kárpátaljai magyarság nyelvhasználatát feltérképező kutatások

Ami talán elindította a kárpátaljai magyar nyelvhasználat széleskörű, részletekbe bocsátkozó feltérképezését, az egy 1995-ös vizsgálat volt, mely a magyar nyelv tantervekre és tankönyvekre irányult. Az eredmények azt mutatták, hogy az akkori anyanyelv- oktatás nem fordított kellő figyelmet a kárpátaljai nyelvhasználat értékes sajátosságainak ismertetésére és az additív módszer helyett sokkal inkább a szubtraktív módszert alkalmazta. Egyértelműen szemléletváltásra volt szükség.

A reformokat e témában öt kutatás előzte meg, melyekre 1996 és 2003 között került sor. E kutatások kivitelezésében nagy szerepet játszott a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont.

I.3.2.1. Az öt kutatásról

a) Az *RSS-vizsgálat* volt az első 1996-ban, mely 846 adatközlőt érintett a Kárpát-medence hét államában, ők ugyanazon nyelvhasználati kérdőívet töltötték ki. Különböző nyelvi változókat vizsgáltak, szám szerint 63 változópéldányt 68 tesztmondattal a következő feladattípusok segítségével: mondatválasztás (MV), mondatjavítás (MJ), és a mondat kiegészítés (MK) háromféle változatát. Az RSS- vizsgálat alapján úgy tűnik, hogy a vizsgált tényezők közül az iskolázottság és (az iskolai végzettséggel szorosan összefüggő) foglalkozás van a legnagyobb hatással a nyelvhasználatra. Legkevésbé pedig az adatközlő neme és kora befolyásolja a minta adatközlőinek nyelvhasználatát. A kutatást Kontra Miklós vezette. (Csernicskó 2003: 138–140).

b) 2000 tavaszán a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán működő LIMES Tudománykutató Intézet Kárpátalja hat, részben magyarul lakta járásában (Ungvári, Munkácsi, Beregszászi, Nagyszőlősi, Técsői és Huszti), 29 település 37 oktatási

intézményében összesen 675, magát magyarnak valló és a kérdőív magyar nyelvű kitöltésére vállalkozó, egy évvel az érettségi előtt álló középiskolást kérdezett meg. Ez volt az *Iskola-2000 vizsgálat*. Az adatlapon háromféle feladattípussal számos nyelvi változó használatáról, megítéléséről gyűjtöttek adatokat. A kérdőívben az alábbi feladattípusok szerepeltek: Mondatjavító (MJ); Mondat kiegészítő (MK); Mondatválasztó (MV).

Az *Iskola-2000* kutatás azt mutatta, hogy jelentős szerepe van a nemnek a nyelvhasználat terén. Az iskolázottság (bár nem az adatközlőké, hanem a szülőké) és a település típusa kisebb hatást mutatott. (Beregszászi – Márku 2003: 179–180).

c) Szintén 2000-ben az *Ügynök 2000* kutatás tárta fel a nyelvi attitűdök és sztereotípiák helyi sajátosságainak mibenlétét. 595 egy évvel érettségi előtt álló adatközlőt érintett. Ez a kutatás a kárpátaljai magyarság nyelvi és nemzetiségi attitűdjeit és sztereotípiáit vizsgálta (Beregszászi – Cserniczkó – Hires – Márku 2003: 234).

d) A *Mozaik 2001* volt a negyedik vizsgálat, melyet a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet koordinált. A kérdőíves felmérést a kárpátaljai LIMES Társadalomkutató Intézet végezte. 15 és 20 év közötti fiatalok járultak hozzá a vizsgálat eredményességéhez. Ez a feltérképezés elsősorban háttér információkkal egészítette ki az előbbieken említett nyelvészeti kutatásokat (Beregszászi – Cserniczkó – Hires – Márku 2003: 240).

e) Az utolsó nagyszabású vizsgálat a *Rétegződés 2003* volt, mely során 516 kárpátaljai magyar felnőtt töltött ki egy nyelvhasználati kérdőívet. A kutatás során jelentős különbségeket találtak a magyar és nem magyar tannyelvű iskolát végzett adatközlők között (Cserniczkó 2010: 66–67).

Ezen kutatások végeztével kezdődött el a már említett tantárgy-pedagógiai reform a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelésben. A 2005-ös reformkezdeményezés kimondta, hogy a nyelvhasználat helyénvalóságának ismerete az anyanyelv oktatásának egyik legfontosabb célja.

Olyan tartalmi egységek szerepelnek a tantervben és a tankönyvekben, mint például: a szituatív nyelvhasználat, a nyelv és nyelvváltozatok fogalma, a nyelv változékonysága és viszonylagos állandósága, a nyelvváltozatok virtuális egyenlősége és aktuális egyenlőtlensége, a nyelvi alapú diszkrimináció és a nyelvi tolerancia. Beépülnek az oktatás tartalmába a helyi magyar nyelvváltozatok jellemzőiről

(nyelvjárási jellemzők, a nyelvi kontaktusok hatásai: kölcsönzés, kódváltás, pragmatikai sajátosságok) szóló ismeretek, a magyar nyelv más változataihoz viszonyított különbségek (Beregszászi 2014: 15–18.)

❖ Fontos megemlíteni a kárpátaljai iskolák nyelvhasználatának tárgykörében végzett kutatások között Dudics Lakatos Katalin vizsgálatait, amelyek leginkább iskolások nyelvjárási attitűdjeit, a nyelvjárásokhoz való viszonyát térképezte fel. Ezekből néhány: Dudics Lakatos Katalin

- *A nemek és a nyelvjárási attitűd összefüggéseiről egy kérdőíves felmérés tükrében* 2015.
- *Nyelvjárási jelenségek megítélése kárpátaljai magyar iskolákban* 2015.
- *Nyelvi tudat és nyelvhasználat Kárpátalja magyar iskoláiban (szórványban és magyar tömbben)* 2015.
- *„A tanár belátására, lelkiismeretére van bízva”: Pedagógusok a nyelvjárásokról* 2014.
- *A nyelvjárások megítélése és a nyelvi sztereotípiák összefüggései Kárpátalja magyar iskoláiban* 2011.
- *A kárpátaljai magyar iskolások köznyelvi normatudatáról* 2011.
- *Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje* 2011.
- *„A nyelvjárás szép hagyomány”: Tanítványaink a nyelvjárásokról* 2009.
- *Kárpátaljai iskolások a magyar nyelv változatairól* 2008.
- *A nyelvjárások megítélése kárpátaljai iskolások körében* 2006.

II. FEJEZET

A KUTATÁSRÓL

Mint már fentebb többször is említettem, nyelvhasználati kutatásomat a Kaszonyi- és a Bátyúi Középiskola tanulóinak és pedagógusainak körében végeztem. A két középiskola tanulóinak nyelvhasználatát csupán arányilag lehet összevetni, mivel Kaszonyban majdnem hogy kétszer annyi tanuló töltötte ki a kérdőívet, mint Bátyúban. Ahhoz, hogy az bizonyosodjon be, a tanulók megfelelően tudják alkalmazni a magyar nyelvhelyességi változókat, ki kellett, hogy tudják választani vagy bepótolni, vagy éppen átírni a szavakat azok sztenderd megfelelőjét feltüntetve.

A kérdőívem alapjául az *Iskola 2000* nevű kutatás kérdőíve szolgált némi kiegészítéssel.

II.1. Saját kutatásom és az *Iskola 2000*

A saját kérdőíves felmérésem és az *Iskola 2000* kutatás független változóiban és feladataiban is vannak eltérések. A független változók közötti eltérések és azonosságok táblázatba foglalva:

1. táblázat

Független változók a két kutatásban

Saját	Iskola2000
NEM	
SZÜLETÉSI ÉV	
TELEPÜLÉSTÍPUS	
ANYANYELV	
SZÜLŐK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE	
NEMZETISÉG	–
SZÜLŐK ANYANYELVE	–
AZ ADATKÖZLŐ ELEM ISKOLÁJÁNAK TANNYELVE	–
A SZÜLŐK ÁLTALÁNOS ISKOLÁJÁNAK TANNYELVE	–

Az 1. táblázatban láthatóak azon független változók, amelyek mindkét kérdőíves felmérésben szerepeltek és jelölve vannak azok, amelyek csak az én kutatásom kérdőívében szerepeltek.

II.2. Saját kutatásom részletesebb bemutatása

A kérdőívben szereplő feladattípusaim között szerepelt mondatjavító, mondat kiegészítő és mondatválasztó feladat úgy, ahogy azt az *Iskola 2000*-ben is megfigyelhető. Ezt a három típust egészítettem ki egy szövegjavító feladattal.

A feladatokban a következő típusváltozók fordulnak elő:

- a -t végű igék kijelentő módja

A sztenderdben a *-t* végű igék kijelentő és felszólító módú alakjai a tárgyas ragozás esz. 3. személyben és a tsz. 1-3. személyben nem esnek egybe. Pl.: *Péter lefutja a távot; Péter fussa le a távot!* Ettől eltérően viszont a nyelvjárások egy részében, valamint más nem sztenderd változatokban a kijelentő módú alak formailag egybeesik a felszólító módúval, pl. *Péter lefussa a távot.* Ezt a jelenséget nevezi a nyelvművelés „süksük”- nek, „szüksük”-nek vagy „csukcsük”-nek, attól függően, hogy a tövégi *-t* hang és a módjel kapcsolata milyen hangot eredményez. (NyKk. I. 1983:616).

A „süksük” és a „szüksük” is súlyos nyelvhelyességi hibának számít és a legtöbb közegben sokan igyekeznek ezeket kigyomlálni, kiirtani a nyelvből. Ugyanakkor a kettő nem egyformán elterjedt és a beszélők általi megbélyegezettségük is eltérő mértékűek. Pléh Csaba (1970:70-71) magyarországi reprezentatív mintán kimutatta, hogy míg a „süksük”-ös mondatok elutasítása 68%-os, a „szüksük”-ösöké csak 42%-os volt (Kontra 1992b:218). Ugyanazon anyagot elemezve Kontra Miklós (1992a: 91-92) megállapította, hogy az adatközlők 29,9%-a a „szüksük”-ös mondatokat elfogadta, míg a „süksük”-ösöket elutasította.

- a hiperkorrekció a -t és -szt végű igék felszólító módjában

A beszélők nem szeretik azt, ha beszédük miatt stigmatizálják őket, ezen oknál fogva igyekeznek elkerülni azokat a nyelvi elemeket, amelyekről úgy érzik, hogy okot adhat a megbélyegzésre. Ilyenkor életbe lép egy érdekes ellenjelenség, ilyenkor a (vélt)

szabály túláltalánosítása hiperkorrekt alak használatát eredményezi olyan nyelvi alakoknál, amelyek egyébként nem okoztak volna nyelvi megbélyegzést (Kontra 2003:74). Ebben az esetben a „bizonytalan nyelvérzékűek a hibától való félelmükben olykor felszólításként is kijelentő módot vagy felemás igealakot használnak. *Hallgatjuk (=hallgassuk) csak meg!; Olyan veszendőséget választjuk (= válasszunk), amely...*” (NyKk. I. 1983:617)

- **Az (én) várnék: (én) várnák típusváltó;**

A sztenderd nyelvhasználatban az „alanyi iktelen igeragozás egyes szám 1. személyében a kötőhangzó nélküli módjel illeszkedés nélkül, mindig magas alakban járul a tőhöz: *vár-né-k, mond-ané-k*”. (MMNyR.I:487;1. még Kovalovszky 1977:108). Ezzel ellenben viszont különböző nyelvjárásokban és a beszélt köznyelvben az illeszkedésszerű formák is gyakoriak, pl. *én várnák, mondanák*. Ennek a második változatnak a használatát egyszerűen csak „*nákozás*”-nak nevezzük (Lanstyák-Szabó Mihály 1997:29).

Ezt a használatot a nyelvművelésben helytelennek, igénytelennek, igen durva hibának tartanak, amit a beszélők egy része megbélyegez. „Elsősorban a *-nák* változat használata az élőbeszédben figyelhető meg” (Grétsy szerk. 1976:45), a nyelvjárásokban és a pongyolaköznyelvben lett általánossá (Kovalovszky 1977:108). Ezzel szemben a NymKsz. (264) szerint az ikes és iktelen igék „alkalmazásában még a művelt ember nyelvérzéke is elbizonytalanodik” Kutatások alapján kimutatható, hogy a „produktív tesztfeladatokban a társadalmi státus szerint a munkások és a szakmunkástanulók bizonyulnak a leginkább *'nákozás'*” (Laczkó 1990:26).

- **az -e kérdő szócska szórendi helye**

A sztenderd szabályok szerint az *-e* kérdőszócska kapcsolható az igei állítmányhoz (pl. *Megjött-e a vendég?*) vagy a névszói állítmányhoz (pl. *Nem szükséges-e erről beszélnünk?*), illetve a névszói-igei állítmány igei részéhez (pl. *Jó volt-e az ebéd?*) (NyKk. I. 1983: 485). Az összetett igealakok esetén pedig a segédigéhez kell kapcsolni a kérdőszócskát, pl. *Mertél volna-e ellenkezni?* Azokat az eseteket, amikor nem ezen módok valamelyikén van használva az *-e* kérdőszócska (tehát nem a sztenderdnek megfelelően), a nyelvművelők nagy része „kirívó hibának”

vagy „pongyolaságnak” tekinti (Kontra 2003:80). Az (e) változóknak két változata van: (ige+ -e) és (igekötő/tagadószó/stb. + -e), ezen utóbbi jelentősen stigmatizálva van.

Pléh Csaba közel 300 pécsi iskolai tanulót vizsgált meg, s többek között megállapította, hogy a 'Még nem tudom, hogy nem –e lesz akkor tanítás' mondatot a 12 évesek 62%-a fogadta el helyesnek, a 15 éveseknek 12%-a és a 17 éveseknek mindössze 5%-a (Pléh 1985: 77).

- **(bVn) és (bV) szenterd, nyelvjárási és hiperkorrekt alakja**

Egy bizonyos zárt helyre, valamely anyag vagy tárgy belsejébe való irányulást (belehelyezést) kifejező helyhatározói (illativusi) rag a -ba/be – a h o v á? kérdésre felel a határozó (Be kell ma mennem az iskolába). A zárt helyen, valamely anyag vagy tárgy belsejében levés, történés helyhatározói (inessivusi) ragja a -ban/ben – a h o l? kérdésre felel a határozó (Ma voltam az iskolában) (Kontra 2003:66).

„Az élőbeszédben a -ba/be rag századok óta nem csak a h o v á ?, hanem h o l ? kérdésre válaszoló határozókban (tehát -ban, -ben helyett is) használatos” (NyKk. I. 1983:266). Azt, ha nem hangzik tisztán a -ban/ben végső -n -je bizalmasabb, köznyelvi beszédben, a Nyelvművelő kézikönyv (a továbbiakban NyKk.) nem tekinti merőben hibásnak, viszont az igényesebb beszédben ez a használatot nem tartja helyénvalónak. A Kézikönyv megemlíti, hogy azon beszélők, akik nem bizonyosak abban, hogy mikor melyik ragot kellene használniuk, sokszor az ellenkező hibába esnek, akkor is a -ban/ben ragot erőltetik, amikor h o v á ? kérdésre felel a határozó, így létrehozva a hiperkorrekt alakot (NyKk. I. 1983: 271)

A Nyelvművelő kézisótár (a továbbiakban NymKsz.) az inessivusi –ba/be realizációkat „csak a közvetlen stílusú élőbeszédben” tartja elfogadhatónak, másutt „pongyolaságnak” (NymKsz.1996:51-53) minősíti. Használata az írásban „hibának” számít.

- **a kell állítmány jövő ideje**

A szenterd magyarban a kell állítmány jövő idejű szabályos alakja a kelleni fog: Kelleni fog nekem is a levesből. Vagy figyelembe véve, hogy jelen idejű alakkal is kifejezhetjük a jövő időt: Kell majd nekem is a levesből. Ezzel ellenben a különböző

nyelvjárásokban (köztük a Kárpátalján lévő északkeleti nyelvjárásban) ez a mondat így hangzik: Kell lesz majd nekem is a levesből. (Beregszászi-Csernicskó 2004:141).

Kótyuk István (1995:53) szerint „A kell lesz köznyelvi alakulás. A hasonlóan személytelenül használt lehet, szabad mintájára keletkezett, mint jövő idejű megfelelő: lehet –lehetett –lehet lesz. Terjedését nálunk talán az orosz, ukrán nyelv hatása is segíti (vesd össze: надо будем)”. S bár Kótyuk szerint ez az alak (kell lesz) „elvben nem hibáztatható, hiszen, mint láttuk, szabályos magyar alakulás”, az irodalmi norma mégis megbélyegzi és elzárkózik a használatától (Kótyuk 1995:53).

- **a hová? kérdésre felelő -nál/-nél helyhatározórag -hoz/-hez/-höz helyett**

A sztenderd magyar szerint valakihez megyünk látogatóba, és ha odaértünk, akkor nála vagyunk. A kárpátaljai magyar nyelvhasználatban viszont a -hoz/hez/höz helyett gyakran használják a -nál/nél ragot (Balogh 1993b:227). Ennek nyelvjárási háttere van : „A palóc, az északkeleti, a mezőségi és a székely nyelvjárásban az odairányulást, tehát a hová? kérdésre felelő helyhatározót is - nál/-nél raggal fejezik ki, ha személyről van szó: gyere nálunk (hozzánk)! Elment a bírónál” (Kálmán 1966:58).

Ezt a jelenséget jellemzőnek tartják az egész északkeleti nyelvjárási rétegre, használata nem olyan mértékben stigmatizált, mint az eddig említett változóké (-suk/sük, -nákozás, stb.)

- **a hasonlító határozó -nál/-nél ragja helyett -tól/-től**

A hasonlító határozók sztenderd nyelvi vonzata a -nál/-nél, mivel azonban a nyelvjárásokban a –tól/-től rag rendkívül gyakori (Horger 1934:168; Kálmán 1966:58), nyelvvelő irodalmunk szerint ez a rag újabban nemcsak a beszélt nyelvben, hanem az „igényesebb stílusban” (NyKk. II:250) is terjed. A használatáról való vélemények eltérőek, az NyKk. és az Nym.Ksz. helyteleníti, Rácz Endre (1987:3) viszont „pozitív nyelvi hatásnak” tekinti

- **az operál/műt ige -ra/ -re illetve -val/ -vel vonzata**

Jelen változó esetében a sztenderd a -val/-vel vonzatot tekinti elfogadottnak (*Megoperálták az epéjével*), ám magyar nyelvterület szerte használatos ezen változó -ra/-re vonzata is (*Megoperálták az epéjére*). Ennek ellenére Jakab István (1980:58-59) a szlovák hatásra keletkezett „hibák” közé sorolja, de több kutatás is igazolja, hogy regionális szinten pl. Magyarországon is használatos a -ra/-re szóvégi vonzat, sőt van, ahol ez a változat dominál (Nógrád megye). Összességében ennek a változónak a „helytelen” használatát nyelvjárási jelenségnek nevezhetjük inkább, mint súlyos hibának.

- **lexikai kölcsönzések**

Lexikai kölcsönzés során a kárpátaljai magyar nyelvben lévő/használt idegen nyelvből kölcsönzött szavakat értjük adott esetben. Mind például az orosz nyelvből átvett *булочка*. Kárpátaljai adatközlők megjegyezték, hogy a *bulocska* mindenféle alakú zsömlét jelent (Lizanec 1992:676). Az ilyen jellegű szókölcönzések a kontaktushatások közé tartoznak.

- **az a névelő alkalmazása**

A sztenderdben „hibásnak” tekinthető a személynév előtt használt határozott névelő, pl. A Kata meg a Peti elementek játszani. Ennek ellenére szinte az egész magyar nyelvterületen használatos, leginkább Magyarországon és a Nyugat c. folyóirat több száma is bizonyítja, hogy még a kifinomult nyelvi érzékkel rendelkező írók, költők is használtak határozott névelőt ott, ahol a sztenderd szerint nem kellett volna: Ady Endre írja: „*De a Kaffka Margit neve, személyisége, írósága, rendkívülisége, nagyszerűsége úgy-e nem vitás? Különb en is én most a Kaffka Margit regényeire, novelláira gondoltam, emlékeztem s a verseiről akarnék írni.*” (Nyugat, 1918/9.); a következőt pedig Babits Mihály : „*Valaki arra figyelmeztet hogy a Kosztolányi Esti Kornéljáról szóló multkori cikkemben súlyos belső ellenmondás látszik.*” (Nyugat, 1933/13–14.)

II.2.1. Feladataim

- Első feladat egy mondat kiegészítő típus.

Hét kiegészítendő mondatot foglal magába, amelyek a *-t* végű igék kijelentő módjára, a *-t* és az *-sz*t végű igék felszólító módjára, valamint a hasonlításra és az alanyi ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű *-nVk* toldalék illeszkedésére irányulnak. A tanulók azt az instrukciót kapták, hogy írják a pontok helyére a sztenderdek megfelelő szót vagy végződést.

Pl.: *Patrícia magasabb Klaudiá...*

Szívesen táncoln... veled – mondta Péter Tamarának.

- Második feladatom, a mondatválasztó típusba tartozik.

A választásos feladatokban az adatközlőknek két megadott szóalak vagy szerkezet közül kellett az adott mondatba a sztenderd alakot kiválasztaniuk. E feladatok megoldásából nyert adatok esetében áll fenn a leginkább annak a lehetősége, hogy ezek kevésbé tükrözik a diákok tényleges nyelvhasználatát, mivel a két lehetőség egyidejű feltüntetése befolyásolhatja az adatközlő döntését. A feladatsor 18 kérdést tartalmaz.

A következő típusváltozók használatát kívánja vizsgálni:

a lexikai kölcsönzést; feltételes módú egyes szám 1. személyű *-nVk* toldalék illeszkedését; a *kell* állítmány jövő idejét; a *-t* és az *-sz*t végű igék kijelentő módját; hiperkorrekciót a *-t* és az *-sz*t végű igék felszólító módjában; a *kell/lehet* állítmány jövő idejét; az *operál/műt* ige *-val/ -vel* és *-ra/ -re* vonzatát; a *nálunk/ hozzánk* helyhatározórag helyénvaló alkalmazását.

Pl.: a) *Az öcsém bélyeget, a húgom pedig levonót gyűjt.*

b) *Az öcsém bélyeget, a húgom pedig matricát gyűjt.*

a) *Dél lesz, mire beérünk az iskolában.*

b) *Dél lesz, mire beérünk az iskolába.*

- Harmadik feladatom típusa mondatjavító.

25 kérdést tartalmaz. A diák vagy jónak tartja a megadott mondatot vagy leírja az általa helyesnek véltet. Ez a feladat ugyanazokat a típusváltozatokat vizsgálja, mint az előző kettő, csupán más módszerrel és több lexikai kölcsönzéssel.

Pl.: 1. *A plakátragasztó egész nap ragassza a plakátokat.*

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így:

.....

Már megint késik az marsutka - mondta Feri bosszúsan.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így:

.....

○ **Negyedik feladat**

A negyedik feladat nyelvjárási elemeket, kölcsönszavakat és helyesírási hibákat tartalmazó javítandó szöveg. Ez a feladat egyértelműen az előző három típusra épül. Az ebben a feladatban szereplő minden nyelvjárási változó előfordult már a korábbi feladatokban, legalább egyszer. A tanuló azt az instrukciót kapta, hogy javítson ki minden „hibát”, ami nem felel meg a sztenderd szabályainak.

A szöveg pedig a következő:

Naplóbejegyzés:

2011 november 22, Ked.

Már meginn a Katán jár az eszem. Én nem tudnák úgy viselkedni mint ő. Aszthiszem sosem fogom megérteni. Megkértem, hogy aggya ide a zukrán füzetét, hogy kijavitccsam a hibáimat, de nem atta, ide. Nagyon undok vellem. Alig jár iskolába sose hoz dovidkát órákon a telefonnyát nyomogassa és nagyon figyelmetlen. Nem hord májkát pedig nagyon hideg van az osztájukban. Ma mekkérdeztem, nem-e fázik és aszt mondta ne törőggyek velle.

Nem tudom miért harakszik rám. Szeretném, ha barátok lennének, ugy , mint régen.

II.3. A kutatás helyszíneiről röviden

1. ábra

Bátyú és Kaszony elhelyezkedése térképen (a két település piros vonallal jelölve)

II.3.1. Mezőkaszony/Kaszony

Az 1289-ben alapított egykori mezőváros Beregszásztól, a járási központtól 24 kilométernyire, nyugatra az ukrán-magyar határ mentén, a vulkanikus eredetű Kaszonyi- hegy lábánál terül el. 1989-ben a község határában nyílt meg a Mezőkaszony- Barabás kishatár átkelő.

Szomszédos települések: 2 km- re északnyugatra Csonkapapi, 4 km- re északra Som, 3 km- re keletre Zápszony.

Mezőkaszony lakóinak száma a 2001-es népszámlálás adatai szerint 2338 fő. Ebből 2087 magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Jelentős, kb. 250 fős cigánykisebbség is él a településen (Molnár – Molnár 2005: 38, 82). A 2001-es népszámlálás hivatalos adatai alapján Kaszony lakosainak 96,1%-a volt magyar

anyanyelvű, az orosz ajkúak aránya nem érte el az 1%-ot, és az ukrán anyanyelvűként beszélők aránya is csupán alig 3%-os volt.

Mezőkaszony az idők során járási központtá fejlődött, amelyhez 26 falu tartozott. Szolgabíróság, törvényszék, börtön, 37 bolt, 4 bank, 2 nyomda, kocsmák és vendéglők is működtek a községben.

1600-ban már iskola létesült a helységben. A szovjet korszak előtt egyházi iskolával is rendelkezett, melyben a kommunista időkben az állami iskola osztályai rendezkedtek be.

A 1953–1954-es években kapott az intézmény középiskolai rangot. Ugyanis ekkor szerzett jogot a magyar nyelvű érettségi vizsgák megtartására.

Az ötvenes években fiatalok sokasága tanult Mezőkaszonyban Munkácsról, Csapról, Nagyszőlősről. Jelenleg inkább a helyi diákok vannak többségben, de a környező községekből (Haranglábtól- Rafajnaújfalúig) is utaznak be gyerekek, hogy érettségi vizsgát tessenek anyanyelvükön. Jelenleg a Kaszonyi Középiskolában 252 tanuló van. (Karpatinfo.net- Mezőkaszonyi Középiskola; Mezőkaszony 2012; Kárpátalja, Lajos Mihály, 2012).

II.3.2. Bátyú

Rangja szerint Bátyú város jellegű település. 1272-ben alapították. 2001-es adatok szerint teljes népessége 3423 fő. Kétharmad részük magyar (Molnár – Molnár 2005: 38). A többiek javarészt ukránok és oroszok, ám megtalálhatók itt a volt Szovjetunió nemzetiségeinek más képviselői is (mordvinok, üzbégek, örmények). Bátyúnak városias jellegűt kölcsönöz a négyszintes tömbházakból álló lakótelepe, ahol 1200 lakos él. A 2001-es hivatalos népszámlálási adatok szerint a census idején a nagyközség lakosainak 64,6%-a volt magyar anyanyelvű, 2%-a pedig orosz anyanyelvű. A többiek (közel 33%) szinte mind ukrán anyanyelvűek voltak.

A település a Munkácsi, az Ungvári és Beregszászi járás területének találkozásánál fekszik (Beregszásztól 36 km-re), a Szernye-patak partján. Önálló községi tanáccsal rendelkezik.

Bátyú akkor indult igazán fejlődésnek, amikor a 19. század második felében megépült az északkeleti vasút. A vasút a falunak lakótelepeket építtetett melyekbe az

ország belső területeiről idetelepülő vasúti és egyéb szakemberek családjai költöztek. A tervek szerint a lakosságnak meg kellett volna háromszorozódnia, illetve végleg városiasodnia kellett volna. Ebből napjainkra tulajdonképpen nem lett semmi.

A település a Trianoni békeszerződés előtt Bereg vármegye Mezőkaszonyi járásához tartozott, 1910-ben 1490, túlnyomórészt magyar lakosa volt.

A nagyközségnek postája, orvosi rendelője, mentőállomása, gyógyszertára van. Bátyú iskolája 1785-ben nyílt meg. Tanítója Szántó András. Elemi iskola volt. Ma már két iskola van Bátyúban: a magyar tannyelvű Bátyúi Középiskola és az ukrán tannyelvű Bátyúi Általános Iskola (Wikipédia). A Bátyúi Középiskolában jelenleg 186 tanuló van. Legnagyobb részük bátyúi lakos, a többi tanuló a környező falvakból jár be az iskolába. Az itt oktató pedagógusok között is vannak, akik nem bátyúi lakosok.

III. FEJEZET

A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS VÁLASZAINAK ELEMZÉSE

Dolgozatom ezen fejezetében táblázatok segítségével mutatom be mind a kaszonyi, mind a bátyúi tanulók válaszait, amelyek a fentebb említett független változókra és feladatokra felelnek. Majd a két középiskola tanulóinak eredményét összevetve próbálom kimutatni az eltéréseket és azonosságokat, és azt, milyen mértékben tudják alkalmazni a nyelvhelyességi változókat.

III.1. Független változók

Nyelvhasználati kérdőívemben, mint ahogy már említettem a kitöltés időpontja és az iskolai osztály mellett olyan független változókra kérdeztem rá, mint: a lakhely, nemi hovatartozás, születési év, nemzetiség, anyanyelv, édesanya anyanyelve, édesanya legmagasabb iskolai végzettsége, édesapa legmagasabb iskolai végzettsége, az elemi iskola tannyelve, édesanya általános iskolájának a tannyelve, édesapa általános iskolájának tannyelve.

III.1.1. A Kaszonyi Középiskolások független változói

A Kaszonyi Középiskolában összesen 52 tanuló töltötte ki a nyelvhasználati kérdőívet, ebből 17 tanuló 9. osztályos; 14 tanuló 10. osztályos; 8 tanuló 11./A osztályos; 13 tanuló 11./ B osztályos.

2. táblázat

Független változók (Kaszony) (N=52)

KASZONYI KÖZÉPISKOLA							
	LAK- HELY	NEM	SZÜLETÉSI ÉV	NEMZETI- SÉG	ANYA- NYELV	ÉDESANYA ANYA- NYELVE	ÉDESAPA ANYA- NYELVE
KA- SZONY	24						
HARAN GLÁB	6						
CSON- KAPAPI	5						
HE- TYEN	2						
SOM	3						
ZÁP- SZONY	8						
NEM VÁLA- SZOLT	4						
FÉRFI	>	21					
NŐ	>	32					
NEM VÁLA- SZOLT	>	-					
1998	>	>	6				
1999	>	>	16				
2000	>	>	15				
2001	>	>	13				
NEM VÁLA- SZOLT	>	>	2				
MA- GYAR	>	>	>	42	51	50	50
UKRÁN	>	>	>	5	-	1	-
OROSZ	>	>	>	-	-	1	2
NEM VÁLA- SZOLT	>	>	>	5	1	-	-
		ÉDESANYA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE	ÉDESAPA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE	TANULÓ ELEMI ISK. TANNYEL- VE	ÉDESANYA ÁLT. ISK. TANNYELVE	ÉDESAPA ÁLT. ISK. TANNYEL- VE	
ÁLTALÁNOS ISKOLA		9	6				
KÖZÉPISKOLA		15	11				
SZAKISKOLA/ SZAKKÖZÉPIS KOLA/ TECHNIKUM		20	30				

	ÉDESANYA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE	ÉDESAPA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE	TANULÓ ELEMI ISK. TANNYEL- VE	ÉDESANYA ÁLT. ISK. TANNYELVE	ÉDESAPA ÁLT. ISK. TANNYEL- VE
FŐISKOLA/ EGYETEM	6	2			
NEM VÁLASZOLT	2	3			
MAGYAR	>	>	51	47	42
UKRÁN	>	>	-	2	4
OROSZ	>	>	-	2	5
NEM VÁLASZOLT	>	>	1	1	1

Ahogy a 2. táblázat is mutatja, kitűnik a független változók sorából a tanulók saját nemzetiségének és anyanyelvének a kérdése. Míg nemzetiségének csupán 42 tanuló érzi a magyart, anyanyelvének már 51 személy. A nemzetiség kérdésére 5 tanuló nem válaszolt, 5 pedig az ukránt jelölte be a választási lehetőségek közül. Az anyanyelv tekintetében 1 tanuló volt, aki nem jelölt semmilyen választ, nemzetiségének viszont a magyart jelölte be. Az említett 3 évfolyam tanulói tehát tisztában vannak anyanyelvi hovatartozásukkal, ám a nemzeti identitás kérdésében már néhány adatközlő bizonytalan. Ebben az játszhat szerepet, ami a kárpátaljai magyar kisebbségeknél bár anyanyelvük magyar, egy olyan országban élnek, ahol egy másik (ez esetben ukrán) nemzet képviselői vannak többségben; ez a nemzetiségi fölény/összetétel összezavarhatja sok állampolgár nemzeti identitását, nem tudja, anyanyelvéhez vagy állampolgárságához kösse. A kárpátaljai magyar lakosság nagy része rendelkezik már ugyan magyar állampolgársággal is, viszont legtöbbjük ukrán állampolgárként született, és ez meghatározhatja mind nemzetiségi, mind anyanyelvi identitástudatukat.

Kitűnik még az is, hogy a szülők iskolai végzettségét tekintve a legmagasabb a szakiskola/ szakközépiskola/ technikum jelölésének aránya (20 édesanya; 30 édesapa). Ezután arányát tekintve a középiskolát, majd az általános és végül a főiskolát/ egyetemet végzett szülők következnek.

A Kaszonyi Középiskolában kérdőívet kitöltő tanulók majdnem fele (24 fő) kaszonyi lakos. A nemi hovatartozásra irányuló válaszok szerint a 9-10-11. osztályokban összesen 31 lány és 21 fiú van. 48 tanulónak a szülei közül mindketten magyar anyanyelvűek, két esetben pedig az egyik szülői fél ukrán, és szintén kettőben orosz anyanyelvű.

III.1.2. A Bányai Középiskolások független változói

A Bányai Középiskolában összesen 27 (lényegesen kevesebb, mint Kaszonyban) tanuló töltötte ki a nyelvhasználati kérdőívet, ebből 12 tanuló 9. osztályos; 8 tanuló 10. osztályos; 7 tanuló 11. osztályos.

3. táblázat

Független változók(Bányai) (N=27)

BÁNYAI KÖZÉPISKOLA							
	LAK- HELY	NEM	SZÜLETÉSI ÉV	NEMZETI- SÉG	ANYA- NYELV	ÉDESANYA ANYA- NYELVE	ÉDESAPA ANYA- NYELVE
BÁNYAI	18						
ÚJBÁ- NYAI	2						
KISBA- KOS	1						
SZER- NYE	1						
BÓT- RÁGY	1						
SOM	1						
NEM VÁLA- SZOLT	2						
FÉRFI	>	15					
NŐ	>	11					
NEM VÁLA- SZOLT	>	1					
1997	>	>	1				
1998	>	>	1				
1999	>	>	6				
2000	>	>	8				
2001	>	>	7				
NEM VÁLA- SZOLT	>	>	4				
MA- GYAR	>	>	>	24	26	24	26
UKRÁN	>	>	>	3	-	2	1
OROSZ	>	>	>	-	-	-	-
NEM VÁLA- SZOLT	>	>	>	-	1	1	-

	ÉDESANYA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE	ÉDESAPA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE	TANULÓ ELEMI ISK. TANNYEL- VE	ÉDESANYA ÁLT. ISK. TANNYELVE	ÉDESAPA ÁLT. ISK. TANNYEL- VE
ÁLTALÁNOS ISKOLA	8	4			
KÖZÉPISKOLA	5	6			
SZAKISKOLA/ SZAKKOZÉP- ISKOLA/ TECHNIKUM	6	16			
FŐISKOLA/ EGYETEM	7	2			
NEM VÁLASZOLT	1	1			
MAGYAR	>	>	27	19	20
UKRÁN	>	>	-	5	4
OROSZ	>	>	-	3	3
NEM VÁLASZOLT	>	>	-	-	-

Ahogy a 3. táblázat is mutatja, 3 tanuló nem magyar, hanem ukrán nemzetiségűnek vallotta magát, és van egy tanuló, aki nem válaszolta meg az anyanyelvre irányuló kérdést, ám az ő személye nem egyezik a 3 magát ukrán nemzetiségűnek valló tanuló egyikével sem. Ennek az egy tanulónak a bizonytalansága e téren fakadhat abból is, hogy édesapja magyar anyanyelvű, édesanyja pedig ukrán.

A tanulók több, mint fele (18) bányai lakos, kettő pedig a településhez kapcsolódó Újbányában lakik. A többi tanuló a település szomszédos falvaiban lakik, kivéve egy tanulót, aki a Kaszonnyal szomszédos Somot jelülte lakhelyéül.

A Bányai Középiskolában kérdőívet kitöltő tanulók nagyobb része fiú, azaz 15 személy, 11 pedig lány. A nemi hovatartozásra irányuló kérdésre egy tanuló nem válaszolt.

23 tanulónak a szülei közül mindketten magyar anyanyelvűek, három esetben pedig az egyik szülői fél ukrán anyanyelvű, egy esetben pedig nem jelölt az anyanyelvi hovatartozás.

III.1.3. A Kaszonyban és Bátyúban kitöltött kérdőívek független változóinak összehasonlítása

Bár a Bátyúi Középiskolában lényegesen kevesebb tanuló töltötte ki a kérdőívet, mint Kaszonyban, a nem magyar anyanyelvűnek jelölt szülők aránya mégsem kisebb. Ez azzal a ténnyel magyarázható, hogy Bátyúban jelentős ukrán ajkú kisebbség él, míg Kaszonyban ezen emberek létszáma elenyésző a lakosság összességét tekintve. A nemzetiség kérdésénél az 'ukrán' válaszok aránya Bátyúban arányosan csökken a létszámmal a kaszonyi válaszadókhoz mérten.

Más jelentős eltérés vagy azonosság nem figyelhető meg.

III.2. Az első feladat

Ez a feladat a mondat kiegészítő (MK) típusba tartozik, ahol mindkét középiskola tanulóinak az üresen hagyott helyekre az általuk megfelelőnek vélt, sztenderd végződést kellett bepótolniuk.

A feldolgozott eredményeket a 4. táblázatban foglaltam össze.

4. táblázat

Első feladat (N= 79) ¹

1. FEL- ADAT	KASZONYI KÖZÉPISKOLA (N=52)			BÁTYÚI KÖZÉPISKOLA (N=27)		
	SZTENDERD VÁLTOZAT	NEM - SZTENDERD VÁLTOZAT	NEM VÁLASZ- OLT	SZTENDERD VÁLTOZAT	NEM - SZTENDERD VÁLTOZAT	NEM VÁLASZ- OLT
a) Patrícia magasabb Klaudiá...	37 fő	15 fő	-	15 fő	11 fő	1 fő
b) Én látom az összefüggések et, de ő nem lá...	44 fő	8 fő	-	23 fő	3 fő	1 fő

¹ Színmagyarázat a 4. táblázathoz: ■ - többségben a sztenderd válaszok; ■ - többségben a nem – sztenderd válaszok

	KASZONYI KÖZÉPISKOLA (N=52)			BÁTYÚI KÖZÉPISKOLA (N=27)		
c) Attila mindig időben megcsinálja a leckét, Mónika pedig mindig elhala... másnapra.	40 fő	12 fő	-	20 fő	5 fő	2 fő
d) Azt akarom, hogy ő nyi... ki az ajtót.	51 fő	-	1 fő	21 fő	5 fő	1 fő
e) Kis János azt kérte, hogy a bizottság tekintsen el attól, hogy őt megvála.... elnöknek.	31 fő	21 fő	-	11 fő	15 fő	1 fő
f) Éva idősebb János... , hiszen a nővére.	29 fő	20 fő	3 fő	17 fő	9 fő	1 fő
g) Szívesen táncol... veledmondta Péter Tamarának.	34 fő	18 fő	-	14 fő	13 fő	-

Mint azt a 4. táblázat is mutatja, a Kaszonyi Középiskola tanulói minden esetben többségben pótolták a szavak végére a sztenderd végződést. Viszont a Bátyúi Középiskola tanulóinak többsége egy esetben (*megválasszák*) az adott szót a nem-sztenderd végződéssel egészítette ki. Tehát a 27 emberből csupán 11 pótolta a helyénvaló (adekvát) végződést, 11 ember a nem helyén valót (inadekvát) és egy tanuló nem pótolta semmit. Ez az egy tanuló (B9./10) ebben a feladatban egyedül az utolsó mondatot egészítette ki (*Szívesen táncol... veledmondta Péter Tamarának*), de itt sem a sztenderd végződést pótolta. Ő az, aki a független változók esetében nem jelölte az anyanyelvi hovatartozását és vegyes házasságból származik (magyar apa+ ukrán anya). Ez talán utalhat arra, hogy befolyásoló tényező a magyar nyelvhelyesség ismeretében az, hogy a gyermeknek ukrán anyanyelvű az édesanyja. Ám ez csupán feltevés, ami abban az esetben bizonyosodhatna be, ha ez a tanuló a kérdőív feladatainak további részében is eltérő válaszokat adott meg az azonos nemzetiségű házasságból kikerült tanulókkal szemben, illetve nem csupán egyedül szerepelne a mintában.

Míg a Kaszonyi Középiskola esetében a sztenderd válaszok aránya legtöbbször mindig jóval több a tanulók létszámának felénél, addig a Bátyúi Középiskola esetében többször is ez az érték jóval közelebb van a kitöltők létszámának feléhez, és ahogy már említettem, egy alkalommal kevesebb is, mint a fele. Ezen kívül ott van még az utolsó mondat (*Szívesen táncol... veled- mondta Péter Tamarának.*), ahol a bátyúi tanulók 14 esetben pótolták a *-nék* végződést és 13 esetben a *-nák* -ot. Mint látható, ez az arány is igen közel van a válaszadók feléhez. Ebből az derül ki, hogy az első feladatban a Bátyúi Középiskola tanulói nagyobb arányban nákoznak, mint a kaszonyi tanulók. ²

A táblázatban *a)* és *f)* betűkkel jelölt mondatokban a hasonlító határozó sztenderd ragját kellett pótolni mindkét iskola tanulóinak. Ahogyan a 4. táblázat is mutatja, a Kaszonyi Középiskola tanulóiból első esetben 37, míg második esetben már csak 29 tanuló pótolta az adekvát végződést. A Bátyúi Középiskolában éppen ellenkezőleg, első esetben 15 tanuló, a másodikban pedig már 17 tanuló pótolta a hasonlítást kifejező szó sztenderd végződését.

III.3. Második feladat

Második feladatom a mondat választó (MV) típusba tartozik. A két középiskola tanulói azt a feladatot kapták, hogy válasszák ki ebben a feladatban a két lehetőség közül a sztenderd változatot.

A feldolgozott eredményeket az 5. táblázatban foglaltam össze.

² A Kaszonyi Középiskolában a sztenderd válaszok aránya az első feladatban 29 és 51 között mozog.

A Bátyúi Középiskolában a sztenderd válaszok aránya az első feladatban 11 és 23 között mozog.

5. táblázat

Második feladat (N=79)³

2. FEL- ADAT	BÁTYÚI KÖZÉPISKOLA(N=52)			KASZONYI KÖZÉPISKOLA(N=27)		
	szten- derd/ fő	nem szten- derd/ fő	nem válasz- olt/ fő	szten- derd/ fő	nem szten- derd/ fő	nem válaszolt/ fő
<i>lexikai kölcsönzés</i>						
matrica/levonó	21	6	-	46	6	-
mag/szotyola	2	25	-	-	52	-
<i>nákozás</i>						
várnék/várnák	17	10	-	43	9	-
tudnék/tudnák	14	13	-	33	19	-
<i>kell /lehet jövő ideje</i>						
kelleni fog/ kell lesz	11	16	-	27	25	-
lehet majd/lehet lesz	18	9	-	40	12	-
<i>-val/ -vel vonzat</i>						
szívével/szívére	10	17	-	7	45	-
<i>szukszük</i>						
osztják/osszák	19	8	-	40	12	-
<i>nálunk/hozzánk</i>						
hozzátok/nálatok	6	21	-	12	40	-
<i>hasonlítás</i>						
nálad/tőled	14	13	-	21	31	-
<i>suksük</i>						
megkötjük/megköss ük	23	4	-	39	13	-
<i>hiperkorrekt [bVn]</i>						
iskolába/iskolában	25	2	-	50	2	-
<i>hiperkorrekt szukszük</i>						
válassza/választja	24	3	-	48	4	-
<i>-e kérdő szócská</i>						
akarsz-e/ nem-e	17	10	-	43	8	1
<i>hiperkorrekt suksük</i>						
lássá/látja	26	1	-	50	2	-

³ Színmagyarázat az 5. táblázathoz: ■ a válaszok több, mint fele sztenderd; ■ a válaszok kevesebb, mint fele sztenderd

A Bányai Középiskolások esetében az 5. táblázatban felsorolt 15 változó közül 9 esetben haladja meg a második feladatban a válaszok felét a sztenderd változat jelölése és 6 esetben kevesebb, mint a fele tanuló választotta a sztenderd nyelvi elemet. A Kaszonyi Középiskolások által kitöltött kérdőívekben a második feladtnál 11 esetben haladják meg a helyén való jelölések a válaszok felét és 4 esetben a választott típusok több mint fele nem helyénvaló. Ebből a négy esetből igencsak szembetűnik az egyik lexikai kölcsönzést tartalmazó választás (*mag/szotyola*), amikor is az összes kaszonyi diák az inadekvát lehetőséget választotta és karikázta be. A másik középiskola tanulóinak esetében is csupán ketten jelölték a változó sztenderd formáját. Ez a lexikai kölcsönzés mindkét középiskola tanulóinak körében a kisebbségi létből adódó magyar nyelvbe kerülő szláv kölcsönzavaknak tudható be.

Mindkét középiskola tanulóinak jelentős problémát okozott a sztenderd változatot jelölni az olyan típusokban, mint az *operál/műt* ige *-ra/-re* illetve *-val/-vel* vonzata, a hasonlítás kifejezése (*-nál/-nél* helyett *-tól/-től*), a *h o v á ?* kérdésre felelő *-nál/-nél* helyhatározórag *-hoz/-hez/-höz* helyett való alkalmazása. Bár ezen három változó használata elterjedt az egész magyar nyelvterületen (az északkeleti nyelvjárásban erőteljesen jelen van), mégsem indok ez arra, hogy az adatközlők szinte egyike sem tudja helyzethez mérten kiválasztani az említett változók sztenderd alakját. Ez arra enged következtetni, hogy a tanulók az iskolában nincsenek megfelelően informálva a nyelvjárási jelenségek és a sztenderd beszéd közötti eltérésekről.

A Kaszonyi Középiskola tanulói közül a második feladatban több mint a felük a sztenderd változatát választotta az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű *-nVk* toldalék illeszkedésének, és a *kell* állítmány jövő idejének is. A Bányai Középiskola diákjai a *kell* jövő idejét illetően nagyobb esetben jelölték az inadekvát választ. Az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű *-nVk* toldalék illeszkedésének inadekvát formáját tekintve, azaz a nákozást, azt lehet megfigyelni a bányai tanulók válaszadásaiban, hogy a második feladatban bár kétszer szerepel ez a változó, csak az egyik esetben használják többségben a *'-nák'*-ot. Tehát a tanulók egy része egyszer a *várnék-* ot jelölik be, másszor viszont a *tudnák* -ot; vagyis az egyik esetben sztenderd változatot választják, míg a másikban *'nákozna'*.

III.4. Harmadik feladat

Ebben a feladatban azt az utasítást kapták a tanulók, hogy a megadott mondatokat elolvasva döntsék el, hogy a változók megfelelnek-e a sztenderd formának, ha szerintük nem, akkor írják át az adott szót a mondatban arra a szóra, amit ők helyénvalónak tartanak.

A feldolgozott eredményeket a 6. táblázatban foglaltam össze.

III.4.1. Kaszonyi Középiskola- harmadik feladat

6. táblázat

Harmadik feladat (Kaszony) (N=52)⁴

Kaszonyi Középiskola tanulói 3. feladat	Adekvát	Inadekvát	nem választott
1. ragassza/ragasztja	9	37	6
2. el kellesz/kell majd	3	47	2
3. vakbélre/vakbéllel	3	46	3
4. nyitja/nyissa	42	6	4
5. nálunk/hozzánk	6	45	1
6. levonó/matrica	11	39	2
7. elhalasztja/elhalassza	32	17	3
8. természetesen, hogy/természetes, hogy	18	29	5
9. Sanyinak/ a Sanyinak	49	-	3
10. tudnák/tudnék	22	28	2
11. Pétertől/Péternél	6	45	1
12. válogassa/válogatja	13	34	5
13. leadta/átment	1	50	1
14. marsutka/busz	15	33	4
15. szetter/pulóver, blézer, kardigán	7	44	1
16. kelleni fog/ kell majd	3	46	3
17. kell legyen/ kell, hogy legyen	10	40	2

⁴ Színmagyarázat a 6. táblázathoz: ■ - a válaszok több, mint fele adekvát; ■ - a válaszok több mint fele inadekvát

Kaszonyi Középiskola tanulói 3. feladat	Adekvát	Inadekvát	nem választott
18. bulocska/ zsömle	10	35	7
18.2. bufet/büfé	27	18	7
19. sarokba/sarokban	13	36	3
20. nem-e/ nem jössz – e	11	40	1
21. írásba/írásban	13	35	4
22. becsengetett/telefonált	2	45	5
23. osztatok/osztjátok	7	43	2
24. lássa/látja	13	36	3
25. kiíratta/ előfizette, megrendelte	1	50	1

Az előző feladat után ennek a feladatnak igencsak meglepőek az eredményei. Míg a második feladatban a válaszadók nagy része a legtöbb alkalommal a sztenderd változót választotta, most, amikor saját maguk kellett volna, hogy beírják ezt a változót, nagyrészt bekarikázták a „*jónak tartom*” lehetőséget, ami egy mondat kivételével esetünkben minden alkalommal inadekvát. Az előző feladatban (MV) az adatközlő előtt volt a nyelvjárási és a sztenderd változat is, így könnyebb volt kiválasztania a sztenderdnek megfelelő választ, a harmadik feladatban azonban nem elég tudni egy-egy adott szóról, hogy nyelvjárási elem vagy sem, de tudni is kellett annak a sztenderd változatát ahhoz, hogy sikeresen elvégezzék a feladatot.

A legtöbb inadekvát jelölés következő két mondatban volt:

13. *Patrícia tegnap leadta a vizsgát-* sztenderd alak: Patrícia tegnap átment a vizsgán/levizsgázott.

25. *Sándor egész évre kiíratta a Kárpáti Igaz Szót-* sztenderd alak: Sándor egész évre előfizette/megrendelte a Kárpáti Igaz szót.

Ezen Kárpátalján is használatos két szóalaknak a sztenderd megfelelőjét a legtöbb kaszonyi tanuló nem tudta. A két változó nyelvjárási jelenségnek tudható be, ami az idegen nyelvi hatásoknak köszönhető.

Ebben a feladatban már sokkal nagyobb arányban nákoznak, suksükölnek, szukszükölnek, használják a hiperkorrekt inessivusi *-bV* ragot stb., pontosabban nagyobb arányban karikázzák be az ebben a feladatban inadekvát nyelvi változókat.

Mindezekkel szemben ott van az egyetlen mondat, amelynek a kérdőívben a sztenderd változata szerepelt- ebben az esetben nem is született olyan válasz, ami inadekvát lett volna. Az 52 tanulóból 49 bekarikázta az adekvát választ, három pedig figyelmen kívül hagyta a feladat ezen mondatát.

A 6. táblázatban is látszik, hogy nem volt olyan mondat, amit minimum egy tanuló figyelmen kívül ne hagyott volna.

III.4.2. Bátyúi Középiskola- harmadik feladat

7. táblázat

Harmadik feladat (Bátyú) (N= 27)⁵

Bátyúi Középiskola tanulói 3. feladat	Adekvát	Inadekvát	nem választott
1. ragassza/ragasztja	10	14	2
2. el kellesz/kell majd	1	24	2
3. vakbélre/vakbéllel	-	24	2
4. nyitja/nyissa	19	6	2
5. nálunk/hozzánk	-	25	2
6. levonó/matrica	4	22	1
7. elhalasztja/elhalassza	16	8	3
8. természetesen, hogy/természetes, hogy	5	20	3
9. Sanyinak/ a Sanyinak	25	-	2
10. tudnák/tudnék	5	19	3
11. Pétertől/Péternél	-	25	2
12. válogassa/válogatja	8	18	1
13. leadta/átment	-	24	3
14. marsutka/busz	2	23	2
15. szveter/pulóver, blézer, kardigán	1	23	3
16. kelleni fog/ kell majd	2	23	2
17. kell legyen/ kell, hogy legyen	1	25	1
18. bulocska/ zsömle	1	24	2
18.2. bufet/büfé	9	16	2
19. sarokba/sarokban	4	21	2
20. nem-e/ nem jössz – e	1	24	2

⁵ Színmagyarázat a 7. táblázathoz: ■ - a válaszok több mint fele adekvát; ■ - a válaszok több mint fele inadekvát; ■ - a válaszok egyike sem adekvát

Bátyúi Középiskola tanulói 3. feladat	Adekvát	Inadekvát	nem választott
21. írásba/írásban	7	18	2
22. becsengetett/telefonált	1	23	3
23. osszátok/osztjátok	6	20	1
24. lássa/látja	6	18	3
25. kiíratta/ előfizette, megrendelte	1	24	2

Míg az előző, második feladat mondatválasztó típusba tartozó feladatainál több esetben volt a sztenderd válaszok aránya magasabb a felénél, a harmadik feladatban elenyésző mennyiségben, mindössze három alkalommal volt így. Tehát a feladatban lévő 26 nyelvi változó közül 3 esetben több a sztenderd válaszok aránya a felénél, 19 esetben kevesebb az arány és 4 mondat esetében egyáltalán nem volt egy sztenderd válasz sem, csupán be lett jelölve a „*jónak tartom*” válaszlehetőség. Ebből következik, hogy az a feladat, ahol nem volt megjelenítve mind az adekvát, mind az inadekvát válasz, hanem a tanulónak saját verbális repertoárjából kellett előhozni és bepótolni a sztenderd verziót, sokkal nagyobb nehézséget okozott.

Azon válaszok közül, amelyekben az inadekvát válasz volt több, szinte minden esetben közelebb van az adekvát válaszok aránya az 1-hez, mint a létszám feléhez.

A négy legnagyobb problémát okozó változat mondatai:

3. *Sándort tegnap vakbélre operálták a kórházban*- sztenderd alak: *Sándort tegnap vakbéllel műtötték a kórházban*

5. *Mikor jössz már el nálunk?*- sztenderd alak: *Mikor jössz már el hozzánk?*

11. *Ez a fiú nagyobb Pétertől*- sztenderd alak: *Ez a fiú nagyobb Péternél.*

13. *Patrícia tegnap leadta a vizsgát*- sztenderd alak: *Patrícia tegnap átment a vizsgán/levizgázott.*

Már a második feladatban is több inadekvát válasz lett jelölve, mint adekvát az ezeket a változókat tartalmazó mondatokban.

Az egyébként a kérdőívben (harmadik feladatban) is sztenderd formában jelenlévő 9. mondat esetében nincs egyetlen inadekvát forma sem jelölve, csupán a 27-ből 25 tanuló a „*jónak tartom*” válaszlehetőséget karikázta be, 2 pedig figyelmen kívül hagyta a harmadik feladat ezen mondatát.

A bátyúi kitöltők esetében a harmadik feladatban nem volt olyan mondat, amit minimum egy tanuló figyelmen kívül ne hagyott volna.

III.4.3. A Kaszonyi és a Bányai Középiskola tanulói által kitöltött kérdőívek harmadik feladatban lévő válaszainak összehasonlítása

A harmadik feladatban mind a Kaszonyi, mind a Bányai Középiskola tanulóinak körében nagyobb volt az inadekvát válaszok aránya. A bányai tanulóknál lévő mindhárom mondatra, amelyekben a sztenderd válaszok vannak többségben, a kaszonyi tanulók több mint fele szintén sztenderd választ adott, ám náluk az adekvát többségű mondatok száma még eggyel kibővül.

A bányai tanulók által kitöltött kérdőívekben előfordul négy eset, amikor is a táblázatban is jelölt négy mondatban nincs sztenderd válasz. A kaszonyi tanulóknál ugyan ilyen esetre nincs példa, viszont az előzőleg említett négy mondat sztenderd válaszainak aránya náluk is 7 alatt van (az 52-ből).

Ahogy már az előző két feladatban is, a harmadik feladatban a Bányai Középiskola tanulói a jelölt válaszokban nagyobb számban inadekvát formákat adtak meg, mint a Kaszonyi Középiskola tanulói.

Úgy gondolom, hogy mindkét középiskola tanulóinak esetében az inadekvát válaszok arányát az is nagyban növelte, hogy ebben a feladatban a sztenderd megfelelő külön be kellett volna írni (kivéve egy esetben), míg a „*jónak tartom*” lehetőség egyszerű bekarikázásával mintegy meghagyták a szavak nem-sztenderd formáját. Tehát kényelmesebbnek bizonyult az inadekvát válaszok jelölése.

III.5. Negyedik feladat

A negyedik feladatban a tanulóknak át kellett írniuk az inadekvát változókat adekvátra. Minden típusváltozó, ami szerepel ebben a feladatban, az előzőek során már előfordult legalább egyszer, ám ez a feladat ki lett egészítve néhány helyesírási hibával, amik javítása szintén a tanulók feladata volt. Kiindulásképp azt a feladatot kapták az adatközlők, hogy a szövegben lévő a sztenderd és a helyesírási szabályoknak nem megfelelő elemeket javítsák ki.

A feldolgozott eredményeket a 8. táblázatban foglaltam össze.

8. táblázat

Negyedik feladat (N=72)⁶

NEGYEDIK FELADAT	KASZONYI KÖZÉPISKOLA (N=52)		BÁTYÚI KÖZÉPISKOLA (N=27)	
	JAVÍTOT- TA/ FŐ	NEM JAVÍTOTTA/ FŐ	JAVÍTOT- TA/ FŐ	NEM JAVÍTOT- TA/ FŐ
0. 2011.	17	35	2	25
1. Kedd	30	22	5	22
2. meginn-	39	13	22	5
3. Katán	10	42	9	18
4. tudnák	34	18	9	18
5. ugy	25	27	11	16
6. viselkedni,	14	38	3	24
7. azt hiszem	23	29	7	20
8. aszthiszem	32	20	12	15
9. aggya	42	10	20	7
10. a zukrán	46	6	25	2
11. kijavítsam	29	23	12	15
12. kivavítesam	43	9	23	4
13. atta	37	15	22	5
14. vellem	33	19	19	8
15. iskolába,sose	16	36	8	19
16. igazolást,	24	28	10	17
17. dovidkát- igazolást	24	28	10	19
18. telefonnyát	40	12	18	9
19. nyomogassa (tj)	16	35	10	17
20. atlétát,	10	42	6	21
21. májkát- atlétát	4	48	-	27

⁶ Színmagyarázat a 8. táblázathoz: ■ - a válaszok több mint fele adekvát; ■ - a válaszok több mint fele inadekvát; ■ - a válaszok egyike sem adekvát

NEGYEDIK FELADAT	KASZONYI KÖZÉPISKOLA (N=52)		BÁTYÚI KÖZÉPISKOLA (N=27)	
	JAVÍTOT- TA/ FŐ	NEM JAVÍTOTTA/ FŐ	JAVÍTOT- TA/ FŐ	NEM JAVÍTOT- TA/ FŐ
22. osztá j unkban (ly)	33	19	13	14
23. me k kérdeztem	31	21	15	12
24. nem-e fázik	11	41	3	24
25. (nem fázik- e)				
26. aszt	37	15	17	10
27. törő ggy ek	38	14	19	8
28. velle	35	17	18	9
29. hara k szik	28	24	17	10
30. u gy	30	22	10	17

Mint, ahogy a 8. táblázat mutatja, a negyedik feladat 30 javítandó eleme közül 12 eset volt, amikor a Kaszonyi Középiskola tanulói meghagyták az adott elem inadekvát vagy helyesírási hibás formáját. A Bátyúi Középiskola tanulóinak körében ez az arány 17.

Tehát a negyedik feladatban a kaszonyi tanulók több mint fele a felmerülő "hibák" esetében többségben sztenderd választ adtak, míg a bátyúi tanulók több mint felének az esetében éppen ellenkezőleg, az inadekvát és helyesírási helytelen válaszok aránya volt többségében.

Ez azért is érdekes, mert a Kaszonyi Középiskolában jóval több olyan tanuló volt, aki ezen feladat szövegét teljes mértékben figyelmen kívül hagyta.

A Bátyúi Középiskolások által kitöltött kérdőívek egyikében sem volt kijavítva a negyedik feladatban szereplő lexikai kölcsönzés 'májka' a sztenderd 'atléta' megfelelőjére.

Ám a Kaszonyi Középiskola diákjainak körében is ez volt az a változó, amely kapcsán a legkevesebb (4 fő) írta át a lexikai kölcsönzést a magyar sztenderd formára.

Mindkét középiskola tanulóinak nagy része könnyedén észrevette a szövegben lévő 'a *zukturán*' helyesírási hibát; itt a legmagasabb a javított válaszok aránya.

A negyedik feladat szövegében volt néhány nyelvi elem, ami kétszer is szerepelt. A feldolgozott eredményeket a 9. táblázatban szemléltetem.

9. táblázat

Kétszer ismétlődő szóalakok a negyedik feladatban (N=79)⁷

sztenderd válaszok aránya	Kaszonyi Középiskola (N=52)		Bátyúi Középiskola (N=27)	
	Első eset	Második eset	Első eset	Második eset
ugy	25	30	11	17
velle/m	33	35	19	18
aszt	23	37	7	10

Igen érdekes, hogy a negyedik feladatban kétszer is szereplő szóalakokat sem a kaszonyi, sem a bátyúi tanulók nem javították egyformán. A kaszonyi tanulók közül a három feladatban kétszer szereplő szóalakot másodjára mind a három esetben nagyobb arányban javították át sztenderd megfelelőre és a Bátyúi Középiskola tanulói szintén.

III.6. A két középiskolában kitöltött kérdőívek sztenderd és nem sztenderd válaszainak aránya. A nyelvi helyénvalóságot befolyásoló tényezők a Bátyúi és Kaszonyi Középiskolában.

A középiskolák tanulóinak kitöltött kérdőívei alapján szembe tűnik, hogy a harmadik és negyedik feladat során a bátyúi tanulók nagyobb része inadekvát vagy helyesírásilag helytelen változót jelölt/adott meg. A kaszonyi tanulók esetében viszont az inadekvát válaszok aránya csupán a harmadik feladatban van többségben. Megemlítenéd az is, hogy az első feladatban a Kaszonyi Középiskola tanulói minden esetben többségben sztenderd végződést pótolnak, míg a Bátyúi Középiskola tanulóinak

⁷ A 9. táblázat azt mutatja, a diákok hányszor javították az első és hányszor a második esetben az ismétlődő nem-sztenderd szóalakokat

több mint fele egy esetben a nem-sztenderd végződét pótolta be. A második feladat kapcsán fontos megjegyezni, hogy szintén a bátyúi tanulók közül jelölték többször több mint fele arányban a szavak inadekvát változatát, a kaszonyi tanulókkal ellenben.

Az adatközlők sztenderd és nem-sztenderd válaszainak arányát a számba vett nyelvi változók alapján a 10. táblázatban szemléltetem.

10. táblázat

Sztenderd és nem-sztenderd válaszok aránya (N=79)⁸

	KASZONYI KÖZÉPISKOLA (N=52)		BÁTYÚI KÖZÉPISKOLA (N=27)	
	SZTENDERD VÁLASZ	NEM SZTENDERD VÁLASZ	SZTENDERD VÁLASZ	NEM SZTENDERD VÁLASZ
1. FELADAT (6 VÁLTOZÓ)	6	0	5	1
2. FELADAT (15 VÁLTOZÓ)	11	4	9	6
3. FELADAT (26 VÁLTOZÓ)	7	23	3	23
4. FELADAT (30 VÁLTOZÓ)	18	12	17	13

A 10. táblázat egyértelműen kimutatja, hogy a Battyúi Középiskola tanulói mind a négy feladat esetében nagyobb részben, a sztenderdnek nem megfelelő választ adtak meg, a Kaszonyi Középiskola tanulóival szemben.

A kérdőívek eredménye szerint a független változók közül az iskola és az ukrán lakosság aránya az, ami leginkább befolyásolja a nyelvi változók használatát. Ebből kifolyólag a Battyúi Középiskola tanulói nagyobb mértékben használják a nyelvjárási megfelelőjét a következő nyelvi változóknak:

- a hiperkorrekció a *-t* és *-szt* végű igék felszólító módjában;

⁸ A 10. táblázatban sztenderd válaszként azok a nyelvi elemek vannak feltüntetve, melyek válaszainak több mint fele sztenderd az adott középiskola tanulói között; nem-sztenderd válaszként pedig azok elemek vannak feltüntetve, melyek válaszainak több mint fele nem-sztenderd az adott középiskola tanulói között

- az alanyi iktelen ragozás sajátosságai (a feltételes módú egyes szám 1. személyű – *nVk* toldalék illeszkedése);
- az –e kérdő szócska szórendi helye;
- az inessivusi szerepben használt –[bV] rag alkalmazása;
- a hiperkorrekt inessivusi raghasználat;
- a *kell* állítmány jövő ideje;
- a *hová?* kérdésre felelő –*nál/ -nél* helyhatározórag –*hoz/- hez/- höz* helyett;
- a hasonlító határozó –*nál/- nél* ragja helyett –*tól/- től*;
- az *operál/műt* ige –*ra/-re* illetve –*val/ -vel* vonzata;
- lexikai kölcsönzések

Ám véleményem szerint a Bátyúi Középiskola tanulóit nagyban befolyásolja az a már többször is említett tény, hogy az iskola településén jelentős ukrán ajkú kisebbség él (természetesen ez a többször is elhangzott „kisebbség” csak a Bátyún belül jelent kisebbséget, hiszen Ukrajnában pont ellenkezőleg a Bátyúban többségben lévő magyarok jelentik a kisebbséget). Ezzel szemben pedig a Kaszonyi Középiskola egy magyarországi településsel szomszédos. Tehát a kérdőívek kitűnően szemléltették azt, mennyire van behatással a bátyúi tanulókra az ukrán nyelv, a kaszonyi tanulókra pedig a szomszédos, úgymond ’’magyarországi magyar nyelv’’.

A fent említett független változó mellett még a tanulók születési éve az, ami befolyásolja (ugyan kisebb mértékben) a válaszok helyénvalóságát.

Ezen felül kiemelkedik még a már egyszer említett B9./10. kóddal ellátott bátyúi lány. Ő volt ugyanis az egyik tanuló, aki vegyes házasságból származik és saját bevallása szerint magyar nemzetiségű. Ám az anyanyelvi identitás bizonytalansága (nem jelölt semmit) kihat az egész általa kitöltött kérdőívre, ugyanis a legtöbb esetben figyelmen kívül hagyta a javítandó/pótolandó/kiegészítendő nyelvi változókat. Amikor pedig jelölte a feladatokban szereplő változókat, ez a legtöbb esetben inadekvát formán történt. Egy nagyobb kiterjedésű kutatás valószínűleg megerősítené, azt hogy a szülők anyanyelve is befolyással van egy ember nyelvhasználatára, jelen esetben viszont ez csak feltevés, mivel a többi nem magyar szülőtől (anya vagy apa) származó tanulók nyelvhasználatára a kérdőívben nem különbözik ilyen (és ennyi) módon a magyar szülők gyermekei által kitöltött kérdőívektől.

IV. FEJEZET

INTERJÚ

A szakdolgozatomhoz való kutatásom során interjút készítettem a Bátyúi Középiskola és a Kaszonyi Középiskola 2-2 magyar nyelv- és irodalom tanárával. Az interjú során arra voltam kíváncsi, hogy ezen tanárok hogyan alkalmazzák a nyelvhelyesség, azaz a magyar sztenderd és a nyelvjárások tanítását a középiskolában, valamint arra, hogy szerintük mennyire teszi lehetővé a tanterv az erre irányuló oktatást.

IV.1. Bátyú -1. sz. interjú (B1.)

A Bátyúban elsőként megkérdezett tanárnő véleménye szerint az intézmény tanárainak a nyelvhasználata a „tökéletes felé közeledik”, míg a tanulóké „az utóbbi időbe sekélyesedik”. Az interjúbeszélgetés alatt kiderült, hogy a tanárnő szerint: igenis van helyes és helytelen nyelvhasználat és az olyan helytelen használat, mint pl. a suskükölés, rányomja a bélyegét a magyar nyelvre. Igénytelenné tenné azzal a magyar nyelvet, ha azt mondaná, nincs helyes és helytelen nyelvhasználat. Ezen véleményével szöges ellentétben áll egy későbbi kijelentése, mi szerint: a nyelvjárás „a nyelv íze, a sava, a bors”, csak tudni kell helyén alkalmazni. Azt mondja, a „helytelen nyelvhasználat nem a nyelvjárásokban merül ki”, hanem inkább az argó és zsargon szavakat mondaná helytelennek, valamint a töltelékszavakat. Ezt követően egy újabb ellentétes gondolat menetén nyilatkozta azt, hogy a nyelvben rontó szándékkal használják a más nyelvekből átvett szavakat, ami itt a lexikai kölcsönzéseket jelenti.

Arra a kérdésre, hogy javítja/helyreigazítja -e a tanulóit, ha azok nyelvjárásai elemeket használnak, azt válaszolta a tanárnő, hogy nemcsak a tanulókat, de még családját is javítja, mivel neki a nyelvhasználat során a nyelvjárás elemek „rontják a fülét”- ahogy nyilatkozta. Ezt követően, mintegy újabb ellenpólusként említi, hogy van, amikor tudja tolerálni a nyelvjárást és attól, hogy javítja, még nem tartja hibának, csak rávezeti a gyereket arra, hogy milyen helyzetben kell használni.

A tanárnő a valós tényekkel szöges ellentétben azt állítja, hogy Bátyúban az ott lakók körében egyáltalán nincs jelen a nyelvjárás, csupán az iskolába más helyekről beutazó tanulók beszélnek nyelvjárásban.

Véleménye szerint az új magyar helyesírási szabályzatban az mutatkozik meg, hogy nyelvünk és a követelmények a nyelvhelyesség tekintetében az „igénytelenség felé haladnak”.

A tanárnő szerint a tanulók nyelvhasználatát a modern technika befolyásolja leginkább.

A 2005-ös változások kapcsát feltett kérdésre azt válaszolta B1. számú tanárnő, hogy „amit 2005 előtt adott az állam, azt 2005 után elvette”. Az óraszámok olyan mértékben csökkentek, hogy az már nagyban befolyásolja a tanítást. Viszont a könyvellátás javult a tekintetben, hogy színesebb és „gyerekbarátabb lett a könyv”. Több feladat szerepel bennük, amik jobban ki vannak dolgozva az eddigieknél. Ám a nyelvtan terén nem lát nagyobb előrelépést, inkább csak az irodalom terén.

A nyelvoktatás 2005-ös újítását tekintve a tanárnő csak a fentebb említett változásokat hozza fel példának, de nem szól például a tantervbeli változásokról.

Érdekes az, hogy bár egyik helyen igénytelennek, a másik helyen szépnek találja a nyelvjárást, az ő kifejezésével élve „rontja” a fülét, ennek ellenére a beszélgetés során ő is használt jó néhány nyelvjárási elemet.

A tanárnő sok kérdést úgy válaszolt meg, mintha nem lenne teljesen tisztában a nyelv helyénvalóságának mibenlétével és annak oktatási sajátosságaival.

IV.2. Bátyú- 2. számú interjú (B2.)

A Bátyúi Középiskolában másodikként megkérdezett tanárnő szerint a nyelvhelyesség nagyon fontos, és mindenkinek foglalkoznia kellene vele. Nem nevezné a nyelvhasználatot semmilyen esetben helytelennek, csupán vannak az irodalmi nyelvnek megfelelő és az „egyéniességnek”, helyzetnek megfelelő nyelvhasználatok. Véleménye szerint a nyelvjárásokról nem szabad megfedkezni és kell is nyelvjárásokban beszélni, mert ez az, amit „mindenki hoz magával”. Nem lehet különválasztani a sztenderd változat és a nyelvjárások használatát.

Abban az esetben, ha egy tanuló beszédben vagy írásban nyelvjárási elemet használ, a tanárnő saját bevallása szerint nem tartja helytelennek és nem javítja ki a tanulót, csupán felhívja a figyelmét a nyelvváltozatok különbségére, helyénvaló alkalmazására.

A B2. számú tanárnő szerint a tanulók nyelvhasználata sokban függ a körülöttük lévő emberektől, környezettől, az internettől és a tévétől.

A 2005-ös újítások kapcsán feltett kérdésre azt válaszolta, hogy nem tud sokat a változásokról, mivel még nemrég került be az oktatási rendszerbe, mint tanár. Viszont úgy gondolja, hogy vannak tankönyvek, amelyek jobbak lettek és vannak, amelyek rosszabbak. Sok szabály vált érthetlenné, a feladatok nagy részét pedig a gyengébben tanuló gyerekek nemhogy nem tudják megoldani, de még a feladat szövegét sem értik.

IV.3. Kaszony- 1. számú interjú (K1.)

A Kaszonyi Középiskolában elsőként meginterjúvult tanárnő szerint a nyelvhelyesség alatt a következő értendő: „Hát, nyilvánvalóan a szavak helyes használatára gondolunk, illetve a mondatok, szókapcsolatok, szó szerkezetek összekapcsolódásának helyességéről”.

A tanárnő szerint van helyesnek és helytelennek nevezhető nyelvhasználat is. Mégpedig: „Alapvető dolgokat nem tudnak, tehát, mit tudom én, alany-állítmányi egyeztetési problémája van nagyon sok gyereknek. Azzal látszik, hogy otthon nem beszélgetnek, nem olvas, öö. Tehát szerintem ez a helytelen nyelvhasználat, amikor alapvető dolgot nem tud, tehát egy alanyt nem tud összeegyeztetni egy állítmánnyal.”

Jelzi a tanárnő a későbbiekben, hogy a nyelvjárási elemeket nem tartja nyelvhelyességi hibának, csupán felhívja a tanulók figyelmét a köznyelvvvel szembeni különbségekre.

A későbbiekben elmondja azt, hogy amikor „nyelvtanból tanuljuk a, ugyaneztet, a sztenderd, köznyelv, nyelvjárásokat, akkor ő nagyon, tehát gyerekek teljesen nincsenek tisztába olyan alapvető, tehát amit a nagymamáink még mondjuk használnak”. Ezért a nyelvjárási alakok teljesebb megismerésének érdekében feladatokat ad a tanulóknak.

Többször is elmondja a tanárnő, hogy nem veszi hibának, ha valaki nyelvjárásban beszél, csupán rávezeti őket a helyénvalóságra. Véleménye szerint a tanulók beszédét nagyban befolyásolja a család és azon belül leginkább a nagyszülők; valamint a kaszonyiak körében a kishatár megnyitása is nagy hatással van a nyelvhasználatra. A nyelvjárások széleskörű megismerése céljából az interjúalany nyelv-szakköröket hozna létre.

A K1. számú tanárnő szerint 2005 óta jelentősen csökkentek az óraszámok, minden bonyolódott, bekerült a tankönyvekbe rengeteg idegen szó, amik az érthetőség rovására mennek.

A következő kérdésre tett válasza kissé ellentmondásos az előzőekkel: „Hát, ő csak úgy tudok nagyobb hangsúlyt fektetni, hogy ő, igyekszem a szóbeli feleletek során is kijavítani azt, azt a hibát, amit, tehát tudod, nálunk a ragozással van probléma, a –nál, -nél. Tehát minden gyerek azt mondja, hogy megyek nagymamámnál, holott, a helyes az, hogy nagymamámhoz. És ezt mos–most már látom, hogy folyamatosan javítgatom.” Azért sántít ez a felelet, mert a kárpátaljai nyelvjáráshoz hozzá tartozik ez ennek a nyelvi változónak is a ’’hibás’’ változata, viszont ennél a feleletnél nem helyreigazítást, hanem javítást említ meg tanárnő.

IV.4. Kaszony 2. számú interjú (K2.)

A Kaszonyi Középiskolában másodikként megkérdezett tanárnő szerint a nyelvhelyesség az irodalmi nyelv ismeretét jelenti. Valamint azt mondja: „Hát a, dolgozunk rajta, hogy kiküszöböljük, most nem , itt nem a nyelvjárási jelenségekre gondolok, mer az egy teljesen másik téma, hanem a nyelvhelyességi tudnivalókra hívjuk fel állandóan a figyelmet.”

Arra kérdésre, hogy van-e helyes és helytelen nyelvhasználat, a tanárnő ezt a feleletet adta: „Bizonyos esetekben van helytelen nyelvhasználat, például alanyi, tárgyas ragozásnak a, ugye pláne, vagy a -a szlavizmusoknak a használata, megjelenése a nyelvben vagy a ragok, különböző ragozási hibák, azok igen, de én személy szerint a nyelvjárási jelenségeket nem tartom nyelvhasználati hibáknak vagy nyelvhelyességi hibáknak.” Véleménye szerint a sztenderd nyelvi forma az, amit mindenkinek ismernie kell, de a nyelvjárás az, ami megadja a nyelv színezetét és ízét.

A K2. számú tanárnő helytelennek találja az olyan nyelvjárási jelenségeket, mint a „-nák, -nék, nákozásnál, suksükölésné igen. Ezt- ezt mindenképpen.”. Tehát ebben az interjúban is ellentétes válaszokba ütközünk. Ám a tanárnő végül azzal próbálja kiküszöbölni ezt az ellentmondást, hogy a nyelvjárási elemek esetében akkor nem tartja hibásnak az adott szót, ha az egyben diftongus is.

A tanulók nyelvhasználatát leginkább befolyásoló tényezőnek a családot tartja.

A tanárnő a kétezer ötös újítások körébe a következőket sorolja: „Öt óta, hát igen, akkor ugye picit átalakult a nyelvtannak a tanmenete vagy a programja tulajdonképpen, tehát a középiskolai részben ott sokkal több az erre irányuló fejlesztés, gyakorlat, ugye a beszélt, meg írott nyelv, nyelvi stílusok, ugye, mer ezek inkább jobbra bekerültek a tananyagba. Hát az általános iskolai részben ugye gyakorlatilag ugyanaz, ott a hangtántól egészen a mondattanig végig. Tehát azt mond, azt mondom, hogy különösen a humán osztályokban, ugye ott pozitívan az óraszám, sokkal tudnak ezzel foglalkozni”

IV.5. A négy interjú összevetése

Az interjúk szövegeinek tartalmát nézve talán csupán a B2. számmal jelölt az, amelyikben nincsenek ellentmondások a nyelv helyénvalóságát illetően. A másik három interjúból azt lehet kikövetkeztetni, hogy vannak nyelvjárási elemek, amelyeket a pedagógusok helyesnek találnak és vannak amelyek használatát elvetik. Ebből pedig azt lehet feltételezni, hogy a másik három tanárnő (B1., K1., K2. számúak) nincs tisztában a magyar nyelv helyénvalóságának kérdésével.

A magyar nyelv tanításának tantervi és tankönyvi változásait illetően úgy gondolom, hogy ezen pedagógusok ismeretei hagynak kívánnivalót maguk után.

Összefoglalás

A kitöltött kérdőívek és pedagógusokkal készített interjúk elemzése során minden előzetesen megfogalmazott kutatási hipotézisem beigazolódott. A Bátyúi Középiskola tanulói által kitöltött kérdőívekben minden esetben több nem sztenderd válasz született, mint a kaszonyi tanulók esetében. Erre az eredményre nagy befolyással lehet a már többször említett Bátyúban élő ukrán anyanyelvű emberek száma, az ukrán tannyelvű általános iskola és az ukrán nyelvű óvoda megléte, mivel számos olyan nyelvjárási jelenség is szerepelt a kérdőívben, amelyek jobbra az idegen nyelvű kontaktus hatására felerősödnek, nagyobb mértékben jelen vannak.

Annak ellenére, hogy bár arányát tekintve a Kaszonyi Középiskola tanulói adtak meg több adekvát (sztenderd) választ a Bátyúi Középiskola tanulóival szemben, az ebben a középiskolában kérdőívet kitöltő tanulók válaszai is azt mutatják több helyen, hogy nyelvhelyességi ismereteik igenis hiányosak.

Az interjúk elemzése során kiderült, hogy csupán egy olyan pedagógus van a négy közül, akinek megnyilvánulásaiban nincsenek ellentétek a nyelvhelyesség kérdését illetően. A másik három pedagógus interjújából az derül ki, hogy nincsenek teljes mértékben tisztában azzal, mi is a nyelvhelyesség. Ez abból következik, hogy a beszélgetés során a nyelvjáráásokat egyik alkalommal helyesnek, másik alkalommal már helytelennek vélték különböző általuk alkotott kivételekre érvelve. Ezt figyelembe véve talán nem is meglepő az, hogy ezen pedagógusok diákjai sincsenek tisztában a nyelvhelyesség tárgykörébe tartozó kérdésekkel.

A feldolgozott eredmények azt mutatták ki, hogy a két középiskola tanulóinak leginkább a lexikai kölcsönzések, a *kell* állítmány jövő ideje, az *-e* kérdő szócska szórendi helye; és az alanyi iktelen ragozás sajátosságai (a feltételes módú egyes szám 1. személyű *-nVk* toldalék illeszkedése) okozták a legtöbb problémát.

Kérdőíves felmérésem alapján kimutatható, hogy jelen esetben a nyelvi/nyelvhelyességi változók adekvát használatának mértékét olyan független változók befolyásolják, mint az iskola (Bátyúi Középiskola/Kaszonyi Középiskola) és kisebb arányban a születési év. Ami nem meglepő, hiszen mindegyik adatközlő iskolás korú volt, azaz: egy generációhoz tartoznak.

IRODALOM

1. Balogh Lajos 1993. *Néhány megjegyzés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról.* Magyar Nyelv LXXXIX: 226-227
2. Benkő Loránd 1960. *A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 279-293.
3. Benkő Loránd 1999a. A protestantizmus hatása a magyar irodalmi nyelv fejlődésére. In: *Nemzet és anyanyelve.* Budapest, Osiris, 207–14.
4. Beregszászi Anikó 2014. „Anyanyelvünk peremén” is otthon. A kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés helyzete és céljai. In: Beregszászi Anikó és Hires- László Kornélia szerk. *Meszelt falakon túl. Születésnap-i köszöntő kötet Kótyuk István tiszteletére.* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológiai Tanszék, Magyar Tanszéki Csoport, Hodinka Antal Intézet Beregszász. 11-24.
5. Beregszászi Anikó- Csernicsekó István 1996. A magyar nyelv változatai és stílusrétegei a kárpátaljai magyarnyelv- tankönyvekben. In: Csernicsekó István és Váradi Tamás szerk. *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat. A 8. Élőnyelvi Konferencia előadásai.* Budapest: TintaTankiadó és Kiadványszerkesztő Bt. 1996. 29-38.
6. Beregszászi Anikó- Csernicsekó István 2003. A helyi magyar nyelvváltozatok presztízse, megítélése. In: Csernicsekó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* Ungvár, PoliPrint. 247-248
7. Beregszászi Anikó- Csernicsekó István 2004. *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról.* Ungvár. PoliPrint Kiadó.
8. Beregszászi Anikó- Csernicsekó István 2011. A nyelvjárások és az iskola. In: Kovács István és Vančóné Kremmer Ildikó szerk. *A csitári hegyek alatt. Írások Sándor Anna tiszteletére.* Nyitra. Europa Varietas .
9. Beregszászi Anikó- Csernicsekó István. 2007. A kárpátaljai magyar nyelvjárások és az iskola: elméleti és módszertani kérdések. *Acta Beregsasiensis* VI. évfolyam,1. kötet. 44-62.
10. Beregszászi Anikó- Márku Anita 2003. A kárpátaljai magyar középiskolák nyelvhasználatáról. In.: Csernicsekó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* Ungvár, PoliPrint. 179-207.

11. Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Hires Kornélia és Márku Anita 2003. Attitűdök és sztereotípiák: milyenek látjuk magunkat és az ukránokat? In: Csernicskó István szerk.: *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* Ungvár, PoliPrint. 233-242.
12. Csernicskó István 2003a. A kárpátaljai magyar közösség verbális repertoárja. In : Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása .Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* Ungvár, PoliPrint. 55-67.
13. Csernicskó István 2003b. Gyakorisági eltérések a kárpátaljai és magyarországi magyar nyelvhasználat között. In: Csernicskó István szerk.:*A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* Ungvár, PoliPrint. 138-140.
14. Csernicskó István 2008. Új szemlélet- régi reflexek. Hogyan tehetjük hatékonyabbá a magyar anyanyelvi nevelést? In: Csernicskó István- Kontra Miklós szerk. *Az üveghegyen innen. Anyanyelvváltozatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés.* Ungvár- Beregszász, PoliPrint Kft és II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. 105-147.
15. Csernicskó István 2010. Miben segíthetnek a tudományos ismeretek a kisebbségi szülőknek, amikor tannyelvet (oktatási nyelvet) választ gyermekének? In: Csernicskó István szerk. *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról.* MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Hodinka Antal Intézet. Budapest- Beregszász. 62-69.
16. Csernicskó István- Kontra Miklós szerk . 2008. *Az üveghegyen innen. Anyanyelvváltozatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés.* Ungvár – Beregszász: PoliPrint Kft és II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
17. Csernicskó István szerk. 2003. *A mi szavunk járása .Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* Ungvár, PoliPrint
18. Csernicskó István szerk. 2010. *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról.* MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Hodinka Antal Intézet. Budapest- Beregszász.
19. Drávái Gizella – Kótyuk István. 1985. *Magyar nyelv 7 – 8. oszt.* Kijev – Uzsgorod: Ragyanszka Skola.
20. Drávái Gizella – Kótyuk István. 1989. *Magyar nyelv 8 – 9. oszt.* Kijev – Uzsgorod: Ragyanszka Skola.

21. Göncz Lajos 2001. Nyelvi és szociológiai változók összefüggése a Kárpát-medencei magyar beszélőközösségeknél kisebbségi és többségi helyzetben. *Magyar Nyelv*. XCVII. évf. 2. szám. 152–170.
22. Grétsy László és Kovalovszky Miklós szerk. *Nyelvművelő kézikönyv I.* (1983). II. (1985). Budapest. Akadémiai Kiadó
23. Grétsy László – Kemény Gábor szerk. 1996. *Nyelvművelő kézisótár*. Budapest. Auktor Könyvkiadó.
24. Grétsy László szerk. 1976. *Mai magyar nyelvünk*. Budapest. Akadémiai Kiadó.
25. Horger Antal 1934. *A magyar nyelvjárások*. Budapest. Kókai Lajos.168.
26. Horváth Katalin 1976. *A kárpátontúli magyar nyelvjárások magánhangzórendszere*. Uzshorod: Ungváli Állami Egyetem
27. Horváth Katalin 2007. A kárpátaljai magyar lakosság nyelv- és nyelv változtatválasztása. In : Maticsák Sándor szerk. *Nyelv, nemzet, identitás . A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai* I. kötet. Budapest-Debrecen. Nemzetközi Magyarástudományi Társaság. 41-52.
28. Horváth Katalin- Lizanec Péter 1993. A kárpátaljai magyar nyelvjárások főbb sajátosságairól . In: *Az Ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye*. Ungvár- Budapest: Intermix Kiadó. 57-74.
29. Jakab István 1980. *Nyelvünkről – nyelvünkért*. Bratislava. Madách.58-59.
30. Kálmán Béla (1966). *Nyelvjárásaink*. Budapest. Tankönyvkiadó. 58.
31. Kiefer Ferenc 1998. Alaktan. In: É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc- Siptár Péter szerk. *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó.187-289.
32. Kiss Jenő 2001. A dialektológia és az anyanyelvoktatás. *Magyartanítás*. 2001/5:15-16.
33. Kiss Jenő szerk. 2001. *Magyar Dialektológia*. Osiris
34. Kontra Miklós 1992b. „Class over nation – linguistic hierarchies eliminated: The Case of Hungary”. *Multilingua*. 218.
35. Kontra Miklós 2008. Bevezető gondolatok az „Anyanyelv változatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés” című szimpóziumhoz In: Csernicskó István- Kontra Miklós szerk. *Az üveghegyen innen. Anyanyelv változatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés*. Ungvár- Beregszász: PoliPrint Kft és II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.7-8.

36. Kontra Miklós szerk. *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. 2003. Budapest. Osiris Kiadó. 66-82.
37. Kótyuk István. 1995. *Anyanyelvünk peremén*. Ungvár-Budapest. Intermix Kiadó.
38. Kótyuk István. 1995. *Magyar nyelv 5. oszt.* Lviv: Szvit.104- 105.
39. Kovalovszky Miklós. 1977. *Nyelvfejlődés – nyelvhelyesség*. Budapest. Akadémiai Kiadó.
40. Laczkó Mária 1990. Az igék feltételes mód egyes szám első személyű alakjainak (*én tudnék/tudnák*) használata különböző társadalmi csoportokban. Balogh Lajos – Kontra Miklós szerk. *Élőnyelvi tanulmányok*. MTA Nyelvtudományi Intézete. 26.
41. Lanstyák István 1994. Kétnyelvűség és nemzeti nyelv. *Irodalmi Szemle* XXXVII/2: 63-75.
42. Lanstyák István- Szabó Mihály Gizella.1997. *Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség*. Pozsony. Kalligram Könyvkiadó. 15-29.
43. Lizanec Petro- Horváth Katalin1981. A kárpátontúli magyar nyelvjárások főbb sajátosságai. *Magyar Nyelvjárások* XXIV:3-18
44. MMNYR. I-II. Tompa József szerk. *A mai magyar nyelv rendszere: I (1961) II (1970)*. Budapest. Akadémiai Kiadó.
45. Molnár József – Molnár D. István 2005. *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 38-82.
46. Pléh Csaba 1985. *A hiperkorrekció és a „lazaság” között: a nyelvi intuíciónéhány életkori és pedagógiai befolyásáról*. *Műhelymunkák a nyelvészet és a társtudományai köréből*. I. Budapest. MTA Nyelvtudományi Intézete. 71-85.
47. Pléh Csaba 1990. A stigmatizáció és a hiperkorrekció dinamikájáról. In: Balogh Lajos-Kontra Miklós (szerk.): *Élőnyelvi tanulmányok*. Budapest. MTA Nyelvtudományi Intézete
48. Rácz Endre 1987. A mai magyar nyelv változásai. *Magyar Nyelv* 83, 1-7.
49. Rudby, Rani 2008: Language planning ideologies, communicative practices and their consequences, in Stephen May – Nancy H. Hornberger eds: *Encyclopedia of Language and Education* 3, 2nd edition, New York, Springer, 211–23.
50. Sándor Klára 2001. Nyelvművelés és ideológia. In: Sándor Klára szerk. *Nyelv, nyelvi jogok, oktatás*. Szeged: JGYF Kiadó. 153-213.

51. Szilágyi N. Sándor 2008. A magyar nyelv Magyarországgal szomszédos országokban. In: Fedinec Csilla szerk. *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományság Külföldön Elnöki Bizottság. Budapest. 105-117.
52. Tolcsvai Nagy Gábor 2004: *Alkotás és befogadás a magyar nyelv 18. század utáni történetében*. Budapest. Áron. 21-21.
53. Tolcsvai Nagy Gábor 2007a: Az irodalmi nyelv. In: Szegedy-Maszák Mihály – Veres András szerk. *A magyar irodalom története 1800-tól 1919-ig*. Budapest. Gondolat. 272–86.
54. Tollefson James W. 2008: Language planning in education, in Stephen May – Nancy H. Hornerger eds: *Encyclopedia of Language and Education 1, 2nd edition*, New York, Springer. 5-6.
55. Vladimír Piroška. 1985. *Magyar nyelv 5-6. oszt.* Kijev - Uzsgorod: Ragyanszka Skola. 20-21.
56. Lajos Mihály. 2012. Egy hajdani járási központ a Kaszonyi-hegyek aljában. Kárpátalja. 574. szám.
<http://www.karpataljalap.net/?q=2012/01/13/egy-hajdani-jarasi-kozpont-kaszonyi-hegyek-aljaban>
57. Nyugat c. folyóirat 1918/ 9. szám; 1933/ 13-14. szám
58. *Karpatinfo.net*. Mezőkaszonyi Középiskola
<http://www.karpatinfo.net/hasznosinformaciok/mezokaszonyi-kozepiskola>
59. *Wikipédia. A szabad enciklopédia*.
<https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A1ty%C3%BA>

Резюме

Після аналізу заповнених учнями анкет та інтерв'ю з педагогами, гіпотези, які були встановлені мною, були доведені. У анкетах, заповнених в Батівській ЗОШ I-III ст., переважна кількість відповідей були неадекватними, ніж в Косинській школи. На такі результати мають великий вплив кількість українськомовних селян, українськомовна початкова школа та українськомовний дитячий садок.

Незважаючи на те, що учні Косинської школи дали більш адекватні відповіді ніж учні Батівської школи, під час аналізу запитальників Косинської школи, у багатьох місцях відповіді вказують на те, що їхні граматичні знання є досить неповними.

Під час аналізування інтерв'ю виявилось, що поміж чотирьох педагогів тільки один немає ніяких протилежних питань які стосуються граматики. Із аналізування решти інтерв'ю висвітлюється, що три вчителі не в повній мірі усвідомлюють, що таке граMATика. Під час розмови про діалекти раз вважали що говоріння діалектом це є правильно, а іншим разом вже вважали неправильним. Беручи до уваги такі відповіді, мабуть і не дивно, що учні, яких навчають ці педагоги, вони не знають нічого про граматику.

Оброблені результати показали, що учням цих двох шкіл переважно виникало проблеми з лексичними запозиченнями, з майбутній часом дієслова бути, з місцем порядку питального словом –е.

За допомогою мого дослідження можна зробити такі висновки, що в даному випадку такі незалежні змінні впливають на рівень використання адекватних мовних/граматичних змінних як школа та в меншій мірі рік народження.

Táblázatok és ábrák jegyzéke

Táblázatok

1.	táblázat. <i>Független változók a két kutatásban.</i>	24
2.	táblázat. <i>Független változók (Kaszony) (N=52)</i>	36
3.	táblázat. <i>Független változók (Bátyú) (N=27)</i>	38
4.	táblázat. <i>Első feladat (N= 79)</i>	40
5.	táblázat. <i>Második feladat (N=79)</i>	43
6.	táblázat. <i>Harmadik feladat (Kaszony) (N=52)</i>	45
7.	táblázat. <i>Harmadik feladat (Bátyú) (N= 27)</i>	47
8.	táblázat. <i>Negyedik feladat (N=72)</i>	50
9.	táblázat. <i>Kétszer ismétlődő szókakok a negyedik feladatban (N=79)</i>	52
10.	táblázat. <i>Sztenderd és nem-sztenderd válaszok aránya (N=79)</i> ...	53

Ábrák

1.	ábra. <i>Bátyú és Kaszony elhelyezkedése térképen (a két település piros vonallal jelölve)</i>	32
----	--	----

MELLÉKLETEK

g) Szívesen táncoln... veled – mondta Péter Tamarának.

II. AZ ALÁBBI MONDATOK KÖZÜL KARIKÁZD BE AZ EGYIKET, AZT, AMELYIK SZERINTED MEGFELEL A SZTENDERD SZABÁLYAINAK

1. a) Az öcsém bélyeget, a húgom pedig levonót gyűjt.
b) Az öcsém bélyeget, a húgom pedig matricát gyűjt.
2. a) Ha lenne időm, várnák még egy kicsit.
b) Ha lenne időm, várnék még egy kicsit.
3. a) Kellesz nekem egy új cipő.
b) Kelleni fog nekem egy új cipő.
4. a) Bélát megoperálták a szívére.
b) Bélát megoperálták a szívével.
5. a) A jó testvérek mindig igazságosan osszák el a csokit.
b) A jó testvérek mindig igazságosan osztják el a csokit.
6. a) Tegnap voltam nálatok vagy tegnapelőtt?
b) Tegnap voltam hozzátok vagy tegnapelőtt?
7. a) Mindenkinek kell, hogy legyen véleménye erről a kérdésről.
b) Mindenkinek kell legyen véleménye erről a kérdésről.
8. a) Természetesen holnap is megyek iskolába.
b) Természetesen, hogy holnap is megyek iskolába.
9. a) A Mónika, az Éva és a Piroska volt velem moziba.
b) Mónika, Éva és Piroska volt velem moziba.
10. a) Tudnék én jobban is tanulni, ha akarnék.
b) Tudnák én jobban is tanulni, ha akarnák.
11. a) Okosabb vagyok tőled.
b) Okosabb vagyok nálad.
12. a) Gyorsan megkössük az egyezséget, és már megyünk is.
b) Gyorsan megkötjük az egyezséget, és már megyünk is.
13. a) Dél lesz, mire beérünk az iskolában.
b) Dél lesz, mire beérünk az iskolába.
14. a) Nem akarom, hogy a lányom ezt a fiút választja!
b) Nem akarom, hogy a lányom ezt a fiút válassza!
15. a) Nem-e akarsz te is enni egy fagyit?
b) Nem akarsz-e te is enni egy fagyit?
16. a) Amikor focimeccsre megyek, mindig veszek egy zacskó magot.
b) Amikor focimeccsre megyek, mindig veszek egy zacskó szotyolát.
17. a) Látja be, nekem van igazam!
b) Lássa be, nekem van igazam!

18. a) Lehetlesz holnap is menni moziba?

b) Lehet majd holnap is menni moziba?

III. HELYÉNVÁLÓNAK TARTOD-E AZ ALÁBBI MONDATOKAT? HA NEM, JAVÍTSD ŐKET.

1. A plakátragasztó egész nap ragassza a plakátokat.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

2. A jövő héten el kellesz utazni Budapestre.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

3. Sándort tegnap vakbélre operálták a kórházban.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

4. Kérem, nyitja már ki az ajtót, be szeretnék menni!

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

5. Mikor jössz már el nálunk?

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

6. Olyan rágót szeretnék venni, amelyikben levonó is van.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

7. Nem akarom, hogy Nándor elhalasztja a döntést!

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

8. Természetesen, hogy igazad van, mint legtöbbször.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

9. Mondtam tegnap Sanyinak, hogy addig jár a korsó a kútra, amíg el nem törik.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

10. Én nem tudnák úgy viselkedni, mint te.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

11. Ez a fiú nagyobb Pétertől.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

12. Ha Béla rosszul válogassa meg a barátait, pórul jár.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

13. Patrícia tegnap leadta a vizsgát.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

14. Már megint késik az marsutka - mondta Feri bosszúsan.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

15. Nem találok a szvetterem.

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

16. Kelleni fog neked is a levesből?

a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

17. Itt kell legyen valahol a cipőm.

- a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így
18. Friss bulocskát hoztak a bufetbe.
- a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így
19. Ott van a szék a sarokba.
- a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így
20. Csak azt akarom kérdezni, hogy nem-e jössz te is moziba?
- a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így
21. A szerződő felek a megállapodást írásban foglalták.
- a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így
22. Edit becsengetett a vasútra, hogy megkérdezze, késik-e a vonat.
- a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így
23. Mikor osszátok már el a kártyát?
- a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így
24. Menj odébb, mert Mari nem lássa tőled a tévét.
- a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így
25. Sándor egész évre kiíratta a Kárpáti Igaz Szót.
- a) jónak tartom b) rossznak tartom, jobb így

IV. JAVÍTSD KI AZ ALÁBBI SZÖVEG HIBÁIT, FOGALMAZD ÁT A MAGYAR SZTENDERD SZABÁLYAINAK MEGFELELŐEN!

Naplóbejegyzés:

2011 november 22, Ked.

Már meginn a Katán jár az eszem. Én nem tudnák ugy viselkedni mint ő. Aszthiszem sosem fogom megérteni. Megkértem, hogy aggya ide a zukrán füzetét, hogy kijavitccsam a hibáimat, de nem atta, ide. Nagyon undok vellem. Alig jár iskolába sose hoz dovidkát órákon a telefonnyát nyomogassa és nagyon figyelmetlen. Nem hord májkát pedig nagyon hideg van az osztájukban. Ma mekkérdeztem, nem-e fázik és aszt mondta ne törőggyek velle.

Nem tudom miért harakszik rám. Szeretném, ha barátok lennénk, ugy , mint régen.

Interjúkérdések a tanárok részére

- Mit gondol Ön a nyelvhelyességről?
- Ön szerint mit takarnak az alábbi fogalmak: helyes nyelvhasználat, helytelen nyelvhasználat?
- Fontos-e a szóbeli és az írásbeli nyelvhelyesség?
- Mi a véleménye a sztenderd és a nyelvjárások viszonyáról?
- Ön szerint az egyik használta kizárja a másikat?
- Ön szokta-e javítani/helyreigazítani a tanulóit szóban és/vagy írásban, ha nyelvjárási elemeket használnak?
- Hogyan, milyen esetekben történik ez meg?
- Ön szerint vannak olyan befolyásoló tényezők, amik eldönthetik, hogy egy középiskolai tanuló a sztenderd változatot vagy a nyelvjárást használja leginkább? Ha igen, mik lehetnek ezek?
- Ön szerint a kárpátaljai magyar iskolákban folyó magyar nyelv oktatása terén történtek-e változások 2005 óta/az elmúlt 10 évben?
- Ön szerint mennyire látszanak az eredményei ennek változásnak? Miben nyilvánulnak meg ezek?
- A magyar nyelv oktatásának mely területét érintik leginkább?

Részletek a pedagógusokkal készített interjúbeszélgetésekből

Bátyú-1. számú interjú

„**A.K.** – Kell, hogy legyen helyes és helytelen nyelvhasználat, akár a kiejtésben, akár a helyesírásban, ugyanis attól függetlenül, hogy, és én itt Bátyúra hivatkoznék, annak ellenére, hogy én nem bátyúi születésű vagyok, a helyes nyelvhasználat, amit az anyanyelv használata elvár egy magyarul beszélő felnőtt vagy, felnőtt embertől vagy gyerektől, ugyanaz a suksükölés, a mmm, szavak végén a toldalékok használata, a hosszan ejtett, a röviden ejtett toldalékok, ezek rányomják bélyegét a nyelv, a nyelvhasználatra, helytelen nyelvhasználatra. Szerintem van ilyen, hogy helyes nyelvhasználat, hiszen azért tanuljuk az anyanyelvet és azért tanuljuk akár a ragozásokat is, hogy ezt valahol a használatba tudjuk használni, ne pedig, tehát igénytelenné teszi a nyelvet, hogyha azt mondom, hogy nincs helyes nyelvhasználat.”

„**K.** – Ön szerint milyen viszony áll fenn a sztenderd nyelvváltozat és a nyelvjárások között?

A.K. – Mivel Bátyúban nem igazán van nyelvjárás, de beutazó gyerekek használják a különböző nyelvjárást, az irodalmi nyelv inkább a tanórákon mutatkozik meg. Az irodalmi nyelv használata visszaszorul az iskolai nyelvhasználatra, és nem is azt mondanám, hogy nyelvjárásba beszélnek a gyerekek, mert a mi községünk nem igazán használja a nyelvjárást, mivelhogy nagyon közel voltunk mindég a központhoz, kijárásunk volt a városra, de viszont a beutazó gyerekek használják a nyelvjárásokat.”

„**K.** – Akkor mit ért ön helytelen nyelvhasználat alatt?

A.K. – A helytelen nyelvhasználat nálam nem a nyelvjárásban merül ki, hanem inkább az utca, az argó és a zsargon használatánál, amit a gyerekek nem tudnak igazán hová tenni, sőt én azt mondanám, hogy nem csak a tanulók, hanem a felnőttek sem. Egyre inkább elhatalmasodik a nyelvben a töltelékszavak használata és én inkább ezt tartanám helytelen nyelvhasználatnak. Én úgy érzem, hogy a nyelvjárás nem ront, sőt, javít akár egy étel leírásában, akár egy ruhanemű leírásában, ha egy gyerek másként, a régies szavakat használja, az talán még előnyére is válik a nyelvnel. De viszont rontó szándékkal használjuk az idegen szavakat, rontó szándékkal használjuk a más nyelvekből átvett, sőt én azt mondanám, hogy előnyösen használják a gyerekek a trágár szavakat, ami nem állja meg a helyét egy mindennapi nyelvhasználatban sem.”

„**K.** – Ön szerint kétezer, kétezer öt óta változott-e valami a kárpátaljai magyar nyelvoktatásban, és hogyha igen, akkor mi az, ami változott?

A.K. – Hát a nyelvoktatással visszatérve én az óraszámoknak a csökkenését látom, ami, amit kétezer öt előtt adott a magyar iskoláknak az állam, azt kétezer öt után elvette.”

„**A.K.** – A könyvellátásunk úgy érzem, hogy javult, a könyvellátásunk javult, színesebbé is vált, tehát adtam is le könyvelemzést ukrán nyelven is a terület felé, és én úgy érzem, hogy a gyerekek, gyerekbarátabb lett a könyv. Mióta az új könyvek megjelentek, színesebbek lettek, több feladatot kapunk, a feladatok jobban ki vannak dolgozva, sőt, a főiskolának köszönhetően szöveggyűjteményeink is vannak.”

Bátyú- 2. számú interjú

„**K.** – És mit takar ön szerint ez a kifejezés, hogy helyes nyelvhasználat vagy helytelen nyelvhasználat? Van-e egyáltalán ilyen?

A.K. – Öm, én úgy gondolom, hogy ő, valamilyen szempontból igenis, hogy van ilyen, hogy helyes és helytelen, de én inkább úgy fogalmaznék, hogy az irodalmi nyelvnek megfelelő, és ő, mindenkinek az egyéniségéhez megfelelő nyelvhasználat.”

„**K.** – És szokta-e javítani vagy helyreigazítani a tanulóit, hogyha például írásban vagy szóban nyelvjárást használnak?

A.K. – Mindig felhívom rá a figyelmüket, hogy ő, mi a hely, ő az irodalminak megfelelő, és ez nyelvjárás, tehát, hogyha például fogalmazást írnak, akkor ne nyelvjárásba írják. Hát, hogy tudjanak különbséget tenni a kettő között, de nem mondom, hogy ez helytelen.”

Kaszony- 1. számú interjú

„**K.** – Mit gondol ön a nyelvhelyességről?

A.K. – Hát, nyilvánvalóan a szavak helyes használatára gondolunk, illetve a mondatok, szókapcsolatok, szó szerkezetek összekapcsolódásának helyességéről. Tehát, hogy mennyire tanuljuk, mennyire sajátítjuk el ezt.

K. – És van-e ön szerint olyan, hogy helyes nyelvhasználat vagy helytelen nyelvhasználat? Ha van, akkor mit takarnak ezek a fogalmak?

A.K. – Hát nyilvánvalóan van helyes nyelvhasználat, meg van helytelen is. Ö, sajnos azt nagyon, én legalábbis azt tapasztalom, hogy az a gyerek, aki sokat olvas, az nyilvánvalóan a helyes nyelvhasználatot sajátítja el, de nagyon sokan a helytelent.”

„**A.K.** – Alapvető dolgokat nem tudnak, tehát, mit tudom én, alany-állítmányi egyeztetési problémája van nagyon sok gyereknek. Azzal látszik, hogy otthon nem beszélgetnek, nem olvas, öö. Tehát szerintem ez a helytelen nyelvhasználat, amikor alapvető dolgot nem tud, tehát egy alanyt nem tud összeegyeztetni egy állítmánnyal.”

„**K.** Fontos-e Ön szerint az írásbeli és a szóbeli nyelvhelyesség?

A.K. – Jó, a szóbeli nyelvhelyességre annyira nem figyelünk oda, bár én igyekszem órán is kijavítani a nyelvhelyességi dolgokat, ugye itt a-a nyelvjárásokat ö, nem veszem ide, tehát a nyelvjárás, nye-nyel, tehát, ha valaki a nyelvjárást használja, az végül is nem nyelvhelyességi hiba, mert, hát azt nem vesszük nyelvhelyességi hibának. De én azért felhívom figyelmét arra, hogy a köznyelv, tehát a mai köznyelv ezt már nem használja, tehát nem hiba, hogy használod, de azért a helyes mai köznyelv ezt így használja.”

„**A.K.** – Hát, ö csak úgy tudok nagyobb hangsúlyt fektetni, hogy ö, igyekszem a szóbeli feleletek során is kijavítani azt, azt a hibát, amit, tehát tudod, nálunk a ragozással van probléma, a –nál, -nél. Tehát minden gyerek azt mondja, hogy megyek nagymamámnál, holott, a helyes az, hogy nagymamámhoz. És ezt mos–most már látom, hogy folyamatosan javítgatom. Tehát, ha most már az órán ül, akkor odafigyel arra, hogy ezt így kell mondani, de viszont azt osztályba még mindig azt fogja mondani, hogy megyek nagymamámnál. Tehát itt, nyelvtan órán addig figyel rá, amíg kijavítom, de aztán már nem. E, persze kivétel egy-két eset, akit ugye, versenyekre hordok gyerekeket, azok már megtanulták.”

„**K.** – Értem. És Ön szerint a kárpátaljai magyar iskolákban folyó magyar nyelv oktatás terén törtétek-e változások kétezer öt óta?

A.K. – H igen. Hát, amivel én nem igazán egy, értek egyet, a tíz- tizenegyedik osztályban nekem heti egy magyar nyelv órám van és annyira nagy, m elméleti anyagot kell tanítanom, hogy szinte alig marad nekem a gyakorlatra.... Ö nagyon, tehát ö, nem egyszerűsítették, hanem bonyolították a programokat. Tehát, ha most megmutatnám neked a hetedikes tankönyvet, tehát szerintem a régi, egyszerű, jó elmegyünk a kompetencia fele meg rengeteg idegen nyelvű szót kell betanulniuk. Én, amit nehezményezek a, jó, hát kell, különösen azoknak, akik felvételizni mennek, de a mai magyar nyelvtankönyvek tele vannak idegen szavakkal, tehát tíz-tizenegyedikes, mintha nem is magyar nyelvet tanítanál, hanem be kell tanulniuk az idegen szavakat. De, hát persze fejlődni kell, meg haladni kell, most nem ö, ez egy percig sem ö vitás, hogy kellenek fejlesztések, meg kellenek újítások, de én amondó vagyok, hogy ami régen

bevált, mert láttam, hogy abból a könyvből, ha tanítottam, meg tudta tanulni, ebből a könyvből, ha tanítok, nem feltétlen fogja megtanulni, mert nehéz. És előveszi, és nem fogja elolvasni a szabályt, mer bonyolult, mire elolvassa a végét, nem–nem látja az elejét.”

Kaszony- 2. számú interjú

„**K.** – És ön szerint mit takar az a fogalom, hogy helyes nyelvhasználat vagy helytelen nyelvhasználat? Van-e egyáltalán ilyen?

A.K. – Bizonyos esetekben van helytelen nyelvhasználat, például alanyi, tárgyas ragozásnak a, ugye pláne, vagy a –a szlavizmusoknak a használata megjelenése a nyelvben vagy a ragok, különböző ragozási hibák, azok igen, de én személy szerint a nyelvjárási jelenségeket nem tartom nyelvhasználati hibáknak vagy nyelvhelyességi hibáknak.”

„**K.** – Szokta-e ön javítani vagy helyreigazítani a tanulóit, hogyha esetleg szóban vagy írásban nyelv, nyelvjárási elemeket használnak?

A.K. – Hát, ha ez egyben nyelvhelyességi hiba is, akkor igen, de, ha például csak diftongusok, akkor őszintén megmondva nem mindig.

K. – És, hogyha igen, akkor például milyen esetekben?

A.K. - -nák, -nék, nákozásnál, suksükölésné igen. Ezt-ezt mindenképpen.”

„**K.** – Ön szerint a kárpátaljai magyar iskolákban folyó magyar nyelv oktatás területén történtek-e változások kettőezer öt óta?

A.K.- Öt óta, hát igen, akkor ugye picit átalakult a nyelvtannak a tanmenete vagy a programja tulajdonképpen, tehát a középiskolai részben ott sokkal több az erre irányuló fejlesztés, gyakorlat, ugye a beszélt, meg írott nyelv, nyelvi stílusok, ugye, mer ezek inkább jobbra bekerültek a tananyagba. Hát az általános iskolai részben ugye gyakorlatilag ugyanaz, ott a hangtántól egészen a mondattanig végig. Tehát azt mond, azt mondom, hogy különösen a humán osztályokban, ugye ott pozitívan az óraszám, sokkal tudnak ezzel foglalkozni.”